

www.e-rara.ch

Musaeum Kircherianum, sive Musaeum a p. Athanasio Kirchero in Collegio Romano Societatis Iesu iam pridem incoeptum nuper restitutum, auctum, descriptum, & iconibus illustratum ...

Buonanni, Filippo

Romae, 1709

Zentralbibliothek Zürich

Shelf Mark: NNN 69 | F

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-36038>

Classis secunda. Continens tabellas votivas, & anathemata.

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelnformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

CLASSIS SECUNDA.

Continens Tabellas Votivas, & Anathemata.

Sicuti cuilibet Nationi communis mos fuit Diis suis altaria erigere, atque in iis offerre Sacrificia, ita pariter solemne omnibus erat ingenti periculo, metu vel labore pressis, Vota Diis Præsidibus nuncupare, quæ postmodum incolumes facti exolvere non omittent, atque in Templis seu alibi ad eorum honorem Dona Tabulasque Votivas suspendere, quibus suarum miseriarum, & grati erga eos animi monumenta permanerent: unde Horatius Od. 5. lib. 1.

— *Me tabula sacer
Votiva paries indicat Vvinda
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.*

Quidquid igitur Voti causa offerebatur, vocabatur Tabella votiva, sive quod votæ essent, aut ex voto suspensæ, sive quod depicta hominum vota continerent; sicuti votivas preces appellari, quibus aliquid cum voto poscitur, notat eruditissimus Jacobus Philippus Tomafinus de Donariis cap. 1.

Has tabellas magna ex parte fuisse testaceas, quemadmodum hodie apud plebejos cereas, persuadet numerus ingens earum, quæ etiam hodie plurimis in locis, ubi Deorum Fana extabant, effodiuntur: fuerunt etiam ex marmore, ex ligno, metallo, aliave re conflata, ut fusè exponit idem Tomafinus cap. 2. Illum adeat curiosus Lector, non enim de Donariis tractatum texere animo est, sed tantum aliqua hujus generis proponere, quæ in Musæo asservantur.

Primo loco se offert Tabella ænea in Tabula XXII. num. 1. expressa juxta prototypum: fuit illa reperta in prædio Ursinæ familiæ, cui nomen *Licenza* propè Tibur sito, cum hac Epigraphæ.

F L O R Æ
T I. P L A U T I U S D R O S U S
M A G. I I.
V. S. L. M.

Hanc inscriptionem ita legi debere me docuit Illustrissimus Blanchinus, Vir omnigena eruditione conspicuus, & ob eam, morumque candorem CLEMENTI XI. Pontifici maximo ac-

ceptissimus, & inter nobiles ejus Cubicularios adscriptus, idest.

FLORÆ TIBERIUS PLAUTIUS DROSUS MAGISTER SECUNDUS VOTUM SOLVIT, LIBERO MUNERE, SEU LIBENTI MUNERE.

Ejusdem Viri expositionem addo, sine ulla, vel sillabæ additione, ne in tanti Viri messem falcem meam videar audacter immittere. Figura tabellæ (inquit ille) satis demonstrat Voti memoriam, quam docet expressè titulus. De hujusmodi tabellis cum eruditè disseruerit Jacobus Philippus Tomafinus, plura hic dicere necesse non est. Aliqua tamen indicabo, quæ pertinent ad Plautiæ Familiæ historiam, & ad ætatem ac superstitionem Tiberii hujus Plautii in Voto persolvendo.

Plautiam Familiam Tibure oriundam fuisse indicat Monumentum insigne, quod hodieque cernitur apud Pontem Lucanum prope idem oppidum, e quo tres Epigraphas Gruterus exscripsit pag. 452. 453. & 454. Viros in iis recensitos observat, & illustrat Antonius Augustinus in hac familia, ex quo colligere licet *Tiberium* hunc *Plautium*, cognomento *Drosum*, licet ab aliis (quod sciam) non memoretur, facile adscribi posse Cæsarum sæculo. Indicio est prænomen *Tiberii*, quod in hanc Familiam inductum suspicor a *P. Plautio Pulcro Tiberii Cæsaris quintum Consulis Quæstori*, & ab eodem *Tiberio* tot honoribus aucto, quot in eodem monumento exprimuntur apud Gruterum. Hunc suspicor in Familiam suam adscivisse prænomen *Tiberii*, & cognomen *Drosi*, seu *Drusi*, ut gratam Vicem rependeret Augusto suo, tot munerum, ac titulorum erogatori munifico. Siquidem nemo, quem viderim, ante hunc occurrit in Plautia Familia prænomine *Tiberii*, aut cognomento *Drosi* insignitus. Fortassis etiam fuerit idem *P. Plautius* a Gruteriano lapide memoratus *Pater Tiberii Plautii* istius voti persolutoris, cui *Drosi* seu *Drusi* cognomen idcirco *Publius* imposuerit, ut animum *Tiberii* sibi arctius devinceret, quando comes additus fuit *Druso Tiberii filio*, ut lapis ille demonstrat. Natum per id temporis (ut judico) filium comitis sui *Drusi* optime de se meriti memoria, & nomine redditurus illustrem. Vel etiam factum fuerit in gratiam *Claudii Imperatoris* affinis *Plautiæ* Familiæ

liæ post matrimonium initum cum Plautia Herculanilla, quæ illi adhuc privato Drusum Pompejum, & Claudiam enixa est. Neque enim fas est *Drosi* cognomentum a *Druso* esse diversum, cum ex Auctoribus, & inscriptionibus illius sæculi constet nondum fuisse antiquatum veterem usum enunciandi, atque scribendi in pluribus dictionibus loco quintæ vocalis V quartam O, ut in vocibus *Aurelius*, *Consoles*, *dederont*, *faciendum* legimus in Grutero, vel etiam quintam loco, quartæ O, ut in vocibus *epistulas*, *subules* &c. & cum aliunde constet *Drusi* cognomen assumptum fuisse a Livio, a quo etiam transmissum in Posteris, deducto vocabulo a Duce *Drauso* per ipsum Livium occiso. Quis verò nesciat ex hac voce *Drausus* rectius formari *Drosium* quàm *Drusum* eadem planè lege, qua *Claudium* in *Clodium*, non in *Cludium* antiqui verterunt.

His itaque conjecturis adducor ut credam circa Cæsarum tempora vixisse *Tiberium Plautium Drosium* hujusce voti persolutorem. Eundem Collegii sui magisterio perfunctum docet, qui sequitur titulus MAG. II. hoc est: *Magister secundus*, vel etiam *Magister secundum*, quam etiam lectionem constare posse mox indicabo; licet enim in aliquibus Collegiis Sacerdotum Magisterium deferretur perpetuum ei, qui ætate anteibat; attamen in aliis Collegiis annuales fuisse magistros cognoscimus ex antiquo lapide apud Gruterum pag. 33. ubi non solum quinquennales magistri, sed & magister anni primi recensetur, argumento plane perspicuo, quod ex Sacerdotibus in quinquennium ad magisterium vocatis, annis singulis unus præficeretur.

Hinc etiam illustratur numeralis nota II. quæ in eadem tabella votiva post magistri titulum Plautio nostro tribuitur; facile enim conjecturare possumus, vel è quinquennialibus eum fuisse Plautium, cui secundus annus obtigeret, vel è pluribus ad magisterium designatis eum extitisse, cui vices secundæ fuerint demandatæ, vel denique primo anno aut quinquennio (si fortè annale, vel quinquennale fuit etiam hoc magisterium) absoluto, iterum electum ad id muneris obeundum. Cæterum ad Magistros Collegii spectasse inter plura officia etiam vota persolvere, & Victimam immolare perspicuum est; ex fragmentis Fratrum Arualium ab Ursino, & Grutero editis. Ibi enim *C. Porcius Priscus*, qui etiam magister I. dicitur hæc omnia præstat

IMMOL. IPSO. MAG. PORCAM,
ET AGNAM

aliis ministrantibus. Ibi etiam Floræ Sacrificium describitur OV. II. idest *Ovibus duabus*.

Quorum verò Floræ vota conciperentur, narrar, & irridet D. Augustinus de Civit. Dei lib. 4. cap. 8. ubi cum fasciculo illo levium Numinum Volufina, Patellana, Hostilina, Lacturcia, Matuta, & Runcina Floram colligat, quam florentibus frumentis adjutricem invocatam a Romanis nemo vel leviter eruditus ignorat. Neque alio, ut arbitror, consilio Plautius noster Votum Floræ persolvit in agro Tiburtino, ubi Tabella ista reperta est. nisi ut florentes segetes custodia ipsius commendaret.

Hæc habui quæ de Tabella ista conscriberem, quam fecit commendatiorem inscriptio Floræ apud antiqua monumenta non admodum frequens, licet ex Authoribus constet, eò perductam fuisse hujusmodi Numinis superstitionem à Romanis, ut illi Flaminem proprium *Floralem* dictum instituerint.

TABULA VOTIVA NEPTUNO.

TAbula marmorea sub numero 2. est, in qua Juvenis ostenditur manibus duobus remis admotis laborans in navi, quæ inter undas maris procellosas fertur temone, & velis orbata. In eadem hæc verba græcis characteribus ruditer incisa leguntur.

ΡΟΥΦΙΝΑ ΙΟΥΣΤΟΝ ΕΙΣ ΜΝΕΙΑΝ
ΧΑΡΙΤΟΣ

idest *Ruffina Iustum in memoriam beneficii subintellige posuit* vel aliquid simile. Illam appensam fuisse in gratiarum actionem à muliere nomine *Ruffina* in memoriam beneficii, quo *Iustus* ejus filius, vel maritus, seu affinis incolumis evaserit è maris tempestate, ipsa verba, & sculptura satis indicant.

Tabellas votivas Ethnicis passim in usu fuisse, easque marmoreas parietibus Templorum insertas potius, quàm appensas, pluribus probat Jacobus Philippus Tomasius lib. de Donar. cap. 1. & præsertim Nautarum soboli, postquam aliquid discriminis evasissent. Ita præter Horatium aliosq; Vates Tullius in Epist. ad Atticum lib. 4. *Nec enim me una ex hoc naufragio Tabula delectat*. Amabant enim illi non modò dona, quæ periclitantes voverant, sed & periculum ipsum in Tabella depictum proponere sive in Templis, sive alibi, ut apertius testarentur, quanto Deorum beneficio servati fuissent. Virgilius Aeneid. 12.

*Hic steterat Nautis olim venerabile lignum
Servati ex undis, ubi figere dona solebant
Laurenti Divo, & votas suspendere vestes.*

Et quidem in honorem præcipuè Neptuni naufragium pictum in ejus Templo exculptum figebant;

bant; idcirco (referente Lucio Mauro in Antiq. Romanis) Templum Romæ erat Neptuno sacrum, ubi postea Delubrum D. Blasio sacrum fuit. in quo Nautæ Tabellæ naufragii pietas suspendebant; quamvis etiam Plutoni Inferorum Deo, qui periculum maris evaserant, Vota posuerint. Quale in Hispania ad castra Vicelliana apud Tomasinum.

PLUTONI
DEO. IN. LOCO.
SUB. TERRA. COND.
PERICULO. OCEANI
LIBER. ARAM. POSU
IT. FAB. VICELLIA
NUS. EX. VOTO.

Etiam Castori Polluci, & Dianæ apud Senecam lib. 1. Quæst. Nunquam enim frequentius, quam in ipsa jactatione tempestatis Vota fiebant, ut indicat Ovidius lib. 1. Fast. Eglog. 2.

Dii maris, & Cæli (quid enim nisi vota supersunt)

Solvere quassatæ parcite membra ratis.

Cum nuda videatur imago exculpta, arguo illum fuisse à Collegio Urinatorum: erat enim apud Romanos Collegium non vile, qui piscatoria arte vivebant, ut probat vetus inscriptio posita Piscatorum Patrono apud Tomasin. pagina 213.

TIT. CLAUDIO ESQUIL. SEVERO
DECURIALI. LICTORI. PATRONO.
CORPORIS PISCATORUM, &
URINATORUM &c.

nam Nautis, ut monet Tomasinus cap. 25. Habitus erat penula coloris veneti, seu Thalassici aut cærulei, quam induti brachio dextro exerto, caputio, vel bardocuculla, veluti & nostra ætate tecti incedebant.

LAPIS VOTIVUS SILVANO.

Tertio loco recensenda hic est Basis marmorea nuper reperta prope Viam Appiam in Regione duodecima antiquæ Romæ. Quadratam formam illa habet tribus palmis altam. In anteriori ejus facie hæc verba leguntur tali modo disposita.

SIGNUM
SILVANI
SANCTISSIMI
CUM BASE
POSUIT C.
FLAMINIUS
THELESPHORUS

In hac inscriptione duo se offerunt notatu digna, & primò quidem in memoriam revocandum est, quod scripsit Servius, scilicet inter rusticos Deos adnumeratum fuisse Silvanum, creditum ut Deum Agrorum, & Pecorum, Silvanum a Silvis appellatum. D. August. lib. 15. cap. 22. de Civit. Dei, docet statuam illi positam fuisse manu protensa, & cupressu armata, cum ejus sationem primus dicatur invenisse, ita Martian. Capella lib. 5. Nupt.

Tunc primùm posita Silvanus forte cupressu

Percitus, ac trepidans dextrâ tendebat inermē.

Silvani mentio in vetustis marmoribus inveniri notissimum est, aliquorum fragmenra ponit Thomas Dempsterus in suis Paralip. ad cap. 20. lib. 2. Antiq. Rom. Rosini idest. SILVANO SANCTO LARUM PHILEMON P. SCANTI ELEUTHERI DD.

alterius hæc sunt verba

SILVANO SANCTO LARUM CÆSARIS N. & COLLEGI MAGNI CN. TURPILIUS TROPHIMUS VOTO SUSCEPTO ARAM DE SUO DD.

In Aris autem dicatis sacrificia offerebantur. Refert idem Dempsterus illi primitas lac oblatum fuisse, ut rusticum decebat Deum, juxta illud Horatii lib. 2. epist. 1.

Tellurem porco, Silvanum lacte piabant.

Ex voto igitur non tantum Aræ ponebantur, ut docet supra allata inscriptio, sed ejus simulacrum, quale indicat nostra tabula marmorea, quadrato lapide excisa, qui basis erat simulacri ut docet Inscripio.

Secundo loco notandus est Titulus Sanctissimi Silvano tributus, qui etiam legitur apud Sponnium sect. 2. art. 8. Miscellaneorum eruditæ antiquitatis sic. *Mercurio, & Silvano Sanctissimo sacrum*, item, *Silvano Sanctissimo Sacrum P. Junius Mucianus V. C. Præfekt. Urbis*. Aliam hujus generis refert Boissardus lib. 3. Antiq. Roman. exprimens Aram, in Palatio Cardinalis Cæsii positam, in qua hæc verba incisa sunt.

SILVANO & HERCULI SANCTISSIMIS
DIIS SACRUM &c.

Hac voce Cultum significabant Ethnici erga suos Deos, a quibus vel boni aliquid se recepturos sperabant, vel etiam ad evitanda mala, quæ ab eisdem sibi infligi posse timebant. Confirmatur

idem cultus sequenti inscriptione, quam Sponius sect. 1. artic. 1. indicat in basi, in qua est imago Solis seu Apollinis hæc verba habente; SOLI SANCTISSIMO SACRUM T. CLAUDIUS FELIX & CLAUDIA &c. non tamen semper hac voce incorrupta morum integritas significabatur, sed virtutis alicujus ad mores non spectantis excellentia. Fuit enim Romæ inscriptio apud sculptorem Ædium Barberinarum de aquis albulis, quam Sponius etiam refert, sect. 3. his verbis expressa.

AQVIS ALBVLIS SANCTISSIMIS VLPIA
ATHENAS CLAVD. AVG.....
LIS UXOR LIBENS.

Quam sanctitatem procul dubio ab utilitate earum affirmatam esse existimat Sponius adducens Strabonem de his aquis sic differentem. *Albulæ etiam profluunt aquæ frigida, quæ ex pluribus fontibus delapsa variis morbis remedium præbent potæ, aut in balneo usurpata.*

Ex his omnibus patet duplicem classem Signorum, quæ *vota* vulgo dicuntur, apud Antiquos fuisse, ut docet Kircherus tom. 2. Oedyp. p. 2. pag. 445. idest majora, & minora. Minora quidem portatilia collo, pectore, manibus ad malorum avveruncationem, majora verò immobiliter posita in publicis locis Urbium, Templorum, Coemeteriorum, Camporum &c. ad hostium, & contrariorum Deorum insultus arcendos atque etiam post vota concepta, iisdem locis posita. Et etiam nostra ætate vidimus columnas, & piramydes erectas ad sacras imagines sustinendas, quas ex ære seu lapide Pietas Principum, & Populorum in publicis locis in gratiarum actionem magnis expensis dicavit. Steterat procul dubio Silvani signum nostræ basi impositum, ut indicat inscriptio. At inter Rudera, ubi illa latebat, repertum non est. Illud tale fuisse autumo qualem ex antiquis Scriptoribus noster P. Franciscus Pomey descripsit in Pantheo mythico pag. 210. Senem cruribus caprinis humana facie, statura pusillum, porrecta manu cupressum tenentem sic dictum a Sylvis, quibus præsidere cæca superstitione suadebat Antiquis. Cupressum ille tenebat, eò quòd Cyparissum puerum ab eo summoperè dilectum, post ejus mortem in hanc arborem mutaverit in solamen mœroris, quare illum compellat Virgilius 1. Georg.

Et teneram à radice ferens Sylvane cupressum. Quare autem potius Signum dicatur, quàm Simulacrum aut statua posita fuisse Silvani, rationem deduco ex documentis Antonii Augustini viri eruditissimi, qui in Dialogo decimo quærens, an Signum, & Statua differant, respondit: Signum Diis magis convenire, ut in quadam epistola Ciceronis apparet, ubi dixit: *Martis*

verò signum, quo mihi pacis auctori &c. & alibi: Signum Libertatis, & Signum Concordiæ, quæ pro Diis tum colebatur.

TABULA VULCANO SACRA.

A Liam tabellam votivam ex albo marmore duobus palmis latam, & totidem longam hic ostendo, cum curiosa inscriptione scilicet:

VOLCANO QUIETO AVGVSTO
ET STATÆ MATRI AVGVSTÆ
S A C R V M

P. PINARIVS THIASVS ET
M. RABVLIVS BIRVLIVS
MAG. VIC. ARMILVSTRI ANNO V.

Altare seu Aram, vel tabellam tantum votivam in honorem Vulcani, & Statæ Deæ fuisse oblatam à P. Pinario, & M. Rabulio inscriptio docet. At quid in votis habuerint, non exprimitur. Illud tamen deduci posse autumo ex ultimis verbis, quibus indicatur fuisse factam oblationem anno quinto Armilustri, quod ut clariù pateat Verba ipsa sunt explicanda.

Et primò notandum est ex Varrone lib. 4. de lingua latina *Armilustrium*, seu *Armilustrum* Festum fuisse, in quo Romani armati Sacra faciebant, & dum sacrificarent, tubis canebant. monet tamen Nardinus lib. 7. cap. 8. discrimen esse inter *Armilustrium*, & *Armilustrum*. Armilustrium enim Festum quidem erat, (scribente Paulo Diacono in Festi epitome) quo res divinas armati faciebant, & dum sacrificarent tubis canebant; Armilustrum verò locus ille dicebatur, in quo peragebatur Festum. quare idem Varro addidit, *nisi locus potiùs dictus sit ab ludendo, quòd ludentes ancilibus armati circuibant.* Hujusmodi Festum celebratum fuisse singulis annis die 19. Octobris, in veteri Calendario legitur his verbis: ARM. N.P. idest *Armilustrum nefastu primo*, & in honorem Titi Tatii, Dionysius docet in secundo, scribens: *Civitas expensis publicis anno quolibet illi parentat* (idest *Tito*)cujus sepulchrù milites armati circumeunt.

Aliud insuper Armilustrium singulis quinqueenniis celebratum apud Giraldum Syntag. Deor. 17. his verbis describitur. *Milites lauro coronati rem divinam ita peragebant, Suem, Ovem, Taurum, qui puri essent ter circum Acies instructas, precedente pompa, ducebant, Martique Deo immolabant.* De quo etiam Livius sic habuit lib. 2. *Omnes Centuria, & Equites in campum martium convocati, Sve, Ove, Taurum caesi, immolarunt, quòd lustrum est dictum, atque tale sacrificii, genus SVOVETAVRILIA dixerunt.*

Hunc lustrandi morem Servium Regem primum

mum instituisse ferunt , & Armilustrum nuncupasse ; alii tamen a Numa tradunt ortum habuisse . Lustrum autem dictum fuisse sive Armilustrum ex eo quod sic in Sacrificiis purgatio fieret singulis quinquenniis , ut docet Varro lib.4. de lingua latina .

Tertium denique Armilustrii genus Antonius Augustinus refert in suo de Antiquit. Dialogo decimo, ubi docet. Armilustrum a Lustrum derivatum . Lustra autem Romæ fuisse cum Reges primùm civium romanorum delectum censumque facere solebant ; scilicet cum eorum facultates, ætates, statum, & quis cujus esset curiæ, vel tribus, cujus Coloniae aut municipii, quod officium, collegium, Sacerdotiumque gererent, quot liberi essent, cujus ætatis, quo censu, describerent. Ad hæc civitatis bona apud Quæstores explorabant, cui rei Magistratus inventus Censores bini, qui quinto quoque anno Lustrum conderent, hoc est Censum agerent, Vniverforum .

Sicut autem in Lustrum omnes domus, familiæ atque cives, eorumque bona lustrabantur, seu recensentur, ita pariter erat Armilustrum, in quo milites lustrabantur, & arma. De tali munere Censorum fusc Rosinus egit antiq. Roman. lib.7. cap. 10. ex quo aliqua hic subjicimus. Censores dicti illi sunt, quod ad eorum censuram idest arbitrium censeretur populus. Fuit hic unus de Magistratibus majoribus, & Romana reipublica propter disciplina custodiam, cujus severa cura Censoribus inter cætera sine provocatione commissa fuit admodum salutaris. Ipsorum officium erat, quod præter Livium, Plutarchum, Valerium, & alios Cicero lib.3. de legibus paucis his verbis plenè describit. Censores, inquit, populi civitates, soboles, familias pecuniasque censent. Urbis templa, vias, aquas, ararium, vestigalia tuentur, populique partes in Tribus distribunt, & in decurias, Civitates, Ordines partunt, Equitum peditumque prolem describunt, calibes esse prohibunt, mores populi regunt, Probrium in senatu ne relinquunt, bini sunt .

His prænotatis facilè deducitur Pinarium, & Rabulium binos Censores populi fuisse, a quibus preces, & Vota fuissent oblata, non quidem in Festis Armilustrii singulis annis, vel quinquenniis a militibus celebratis, sed Armilustrii tempore, quo Arma militesque recensentur ; opus enim erat arduitate plenum, invidiæque & insidiis obnoxium, ut consideranti patebit. Qua de causa, referente Augustino dial. 2. ad illud exercendum Viri Primarii, & Consules eligebantur in Vrbe : & hi purpurea veste induti incedebant, atque eos duobus littoribus uti posse (referente Dione) Augustus decrevit .

Anno igitur Armilustrii quinto, quo illud celebrabatur, preces suas Vulcano obtulerunt Censores isti, & quidem Quinto. Scilicet, ut ipsis eo tempore faveret, non ignem excitando, nec extruendo arma ; quorum fabricam Vulcano, & Cyclopibus Virgilius cum Homero, cæterisque poetis tribuit scribens :

— Ignipotens cælo descendit ab alto.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro

Brontesque Steropesque, & nudus membra

Pyraemon.

Una cum Vulcano STATÆ etiam matri preces suas effuderunt, nam ejus Deæ cultum, auctore Festo, apud Gyrard. Syntag. pr. in suos quique vicus retulerunt, collustrante populo, lapides non consumi igne, qui plurimus fiebat in foro, in quo ejus Deæ simulacrum antiquitus colebatur. Cum autem Pinarium, & Rabulium dicantur in inscriptione Magistri Vici, & quolibet in vico Stata Dea coleretur a Romanis, mirum non est imploratam ejus opem fuisse, tanquam Vicorum præsidis, ubi Votum emittebatur a Pinarium, & Rabulio. Utrique autem, nempe Vulcano, & Statae, titulus Augusti tribuitur, ut ea voce amborum Majestas significetur. Ob id etiam (docente Servio) Sedes Augusta, & tectum Augustum dicitur, & Ovid. 1. Fast. 112. ait :

Sancta vocant Augusta Patres : Augusta
vocantur

Templa, Sacerdotum ritè dicata manu.

Augustus etiam appellatur qui est consecratus ait Cicero de natura Deor. lib.2. c.89. uti erant Gentium Dii, ex Hominum Cætu in Deorum chorum adscripti.

Volcanus denique non Vulcanus appellatur, voce ab Antiquis latinis usurpata. Volcanus enim ab iis dicebatur, ait Servius, quasi Volicanus, & Varro ab ignis jam majore vi ac Violentia Volcanus dicitur. Ita Martialis lib. 5. epist. 7.

Iam precor oblitus nostra Volcane querela
Parce &c.

Supereft ut de munere Magistri Vicorum, quod a Rabulio, & Pinarium exercebatur aliquid inquiramus. Antiquissimum illud fuisse in Repub. Romana refert Bulengerus lib. 5. cap. 7. de Imperio Romano ; nam inter Curatores Urbis, erant Curatores viarum, qui Vicomagistri dicebantur, qui tamen ante Augustum perpetui non fuere, nec id certum erat munus, sed earum curam a Censoribus gestam affirmat Cicero de Leg. his verbis. Censores Urbis, Templa, Vias, Aquas, ararium, vestigal tuentur. Quamobrem tempore Reipublicæ Pinarium, & Rabulium Magistratum hunc gessisse non levi conjectura probatur, cum Censores essent, qui Armilustrum instituerent, & Vicorum Magistrum, qui

qui curam Viarum haberent. Augustus deinde Curatores viarum, & minores magistratus instituit, quos Varro *Viocures* vocavit. Hi numero quatuor primùm fuere, ut affirmat Pomponius de Origine Juris, postea his quatuor additi duo; Curatores item extra ordinem reperti sunt, qui singulas vias curarent, quare Plutarchus, Cæsarem Curatorem Viæ Appiæ, Cicero Thermum Viæ Flaminiae fuisse ajunt, & Dio lib. 54. scribit armatos ab Augusto duos, qui vias curabant extra muros, re-tentis quatuor, qui in Vrbe. Qui verò extra muros vias curabant, quatuor aliis digniores erant, quia in viis illis amplioribus extra Vr-bem sumptus major. Eorum meminit Plinius lib. 5. Epist. Anno post Christi nativitatem 222. Alexander Severus, cum ad imperium per-venisset, voluit per singulas Urbis Regiones Præ-fectos facere, ut essent quatuordecim.

Inter præcipuas curas, quas exercere teneban-tur antiquissimi Vicorum Magistri, ea erat, quæ ludos compitalitios instituebat, eo nomine ap-pellatos a compitis; in quibus fiebant. quos ludos intermissos ad Servium usque Regem, dein per eosdem magistros instaurari curavit Lucius Piso. Tandem sublatis Collegiis, ipsi pari-ter aboliti sunt, & post novem annos a P. Clo-dio Tribuno Plebis rursus aperti, hac formula utente precone: *Die nona post Calendas Ianuarii Quiritibus Compitalia erunt.* Compitalia erant quæ in Compitis peragebantur; Compita verò loca erant viæ publicæ, ac diverticula aliquo-rum confinium, vel loca in Quadriviis, ubi ædi-culæ consecrabantur patentes. *Compitalia* (inquit Varro) *dies attributus Laribus ubi via competunt, tum in compitis sacrificabatur.* In Tri-viis, & Quadriviis ædes erant positæ in tres par-tes si trivium esset, in quatuor, si quadrivium, apertæ, ad quas conveniebant Pagani ex locis vicinis Sacra facturi. Quot annis is dies conciperetur Macrobius refert lib. 1. Saturn. cap. 7. Quo verò ritu celebraretur, apud nullum Au-ctorem explicatum inveni. In Suetonio tantùm de Cæsare Augusto hæc legi: *Compitalitiis La-res ornari bis anno instituit,* ubi Samuel Piti-scus *ornari explicat Coronari.* Apulejo scri-bente miles. 3. *In ipso sere meditullio Epona Deæ simulacrum præsidens adiculæ, quod accuratè corollis roseis recentibus fuerat ornatum.* Sic Tibullus 11.

— *Ut ornatos duceret ante Deos.*

Floribus ornare Lares solebant Veteres ex Pli-nio 21. cap. 3. *Et jam tunc Corona Deorum honos erant, & Larium publicorum privato-rumque.*

Ex quibus patet ni fallor, Vota Rabulii, & Pinarii concipi patuisse eo die, quo Compitalia

feſta celebrabantur in honorem Statæ Deæ, pu-blicorum Vicorum Præſidi, & Titulari, ut ſupra explicavimus. Inquirendum denique eſſet, qui nam fuerint Publius Pinarius, Thiaſus, & Man-lius Rabulius Birulius, ideſt Cenſores illi, ac Vicorum Magiſtri, quibus Armiluſtri instituendi cura commiſſa erat. At ariolari potiùs, quàm vera deducere in re omnino abdita, poſſumus.

TABELLA APOLLINI SACRA.

Tabella hic marmorea ſeſe offert explicanda, in qua hæc verba leguntur:

SINDIIS. ATIAIIS

MVNVS. D.

SYNESTOR. GILATOR.

Eam ex eo Anathematum genere eſſe, quibus religioſi animi cultum Homines olim teſtaban-tur, non eſt ambigendum. Illa enim (referente Jacobo Philippo Thomafino de Donar. cap. 1.) Tabellæ erant parvæ in quibus aliquid ſcri-ptum, vel pictum erat, quarum aliquæ in Deorum venerationem, vel beneficii ab iis ac-cepti memoriam erant parietibus Templorum, vel appenſæ, vel inſertæ, & ne omnia circa ejuſmodi votivas tabellas cum ipſo Thomafino exponamus, ſatis erit animadvertere, aliquan-do in eis nomen voventis expreſſum fuiſſe, ut apparet in tabella, quam ex monumentis Arun-delianis Seldenus his verbis expoſuit:

SACERDOS ARCHIDIAMUS

PHILÆNETI F. ISIDI

OSIRIDI, ANUBIDI

DONARIUM

Similis huic noſtra inſcriptio eſt, in qua *Syneſtor Gilator munus donat, vel dicat ſin-Diis Atiais;* munus dicitur loco *Donarii*, quæ verba ait Nonius Marcellus conſuetudine ha-bentur, quæ aut propitiandis Diis dantur, aut Hominibus pro beneficiis redduntur, ex quo documento parum firma probatur quorundam non infimæ notæ Grammaticorum diſtinctio, qui munera Hominum, Dona Deorum, tradunt. Innumeri enim ex latinis in eadem ſignifica-tione hæc verba uſurpant. Sic Catullus car-min. 67.

Priſtina vota novo munere diſſolvo.

& Juſtinus de Delphico templo lib. 74. *Multa, ait, & opulenta ibi Regum populorumque viſun-tur munera, quæque magniſcentia ſui reddentium vota gratam voluntatem, & Deorum reſponſa-manifeſtant.* Igitur ne in voce inutiliter hærea-mus, Donum ſive Munus *Syneſtor* donat pro gra-

gratiarum aétione ob' aliquod beneficium acceptum , quod tamen non exprimitur .

Inquirendum modò est , qui nam Syneftor fuerit , atque quibus Diis munus suum obtulerit ; Ut ab hoc ultimo exordiamur , me a veritate non aberrare putabo , fi dicam , hæc verba non ea ratione legenda esse , qua incisa vifuntur , fed diverfa . Scilicet interpunctioe facta post Sin . SIN. DIIS ATIAIIS , hoc est SINGULIS DIIS : frequentiffimè enim in antiquis infcriptionibus deesse interpunctioes , & continuato cursu verba , vel integra , vel detruncata incisa fuiffe sciunt rerum antiquarum periti , sicuti etiam ab imperitia , vel Incisorum , vel Voventium Hominum barbara pronunciatione exprefsa ; ATIAIIS igitur relicto C dixit SYNESTOR addiditque vocales AI , ex quodam malæ pronunciationis vitio ; vel usurpatis litteris AI. pro Æ , quod fuiffe frequens in infcriptionibus ostendit Gruterus ut *Agrippinai* pro *Agrippinæ Florai* pro *Floræ* , & scripsit Atiaii loco ATIAEIS ut significaret ACTIACIS seu ACTIIS : & nisi hoc pacto talia verba legantur , nullam puto vel apud Latinos vel apud Græcos , alove idiomate peritos , illis tribui posse significationem . Remanet tamen explicandum , qui nam fuerint Dii vel ACTII vel ACTIACI seu ACTIEI , quibus Syneftor sua vota perfolverit .

Apollini ab Actio denominationem celebrem fuiffe ob Victoriã Augusti contra M. Antonium , & Cleopatram Reginam retulit Propertius in Elegia , quæ totam historiam completens est apud Scriptores celebratiffima .

Actius hinc traxit Phæbus monumenta , quod ejus

Una decem vicit missa sagitta rates .

Actium autem Urbs est , & Promontorium Epiri contra Nicopolim , quam Augustus ædificavit , idest referente Strabone lib. 7. Geograph. Victoriæ Civitatem , in qua victoria M. Antonium ante ostium illius Sinus navali prælio simul & Reginam Cleopatram superaverat : nam & ipsa huic certamini præfens interfuit . Illi Apollinis Actii templum in tumulo ad ostium eminet , cui campus subjacet lucum habens . Igitur quod Apollini Actio munus oblatum sit dubio procul habemus , illudque post relatam ab Augusto Victoriã opinari nos posse docet vox illa , quæ non unicum Deum Apollinem , fed plures Deos , quos Actios appellat , nempe eos omnes , quos Romanorum Superstitio venerabatur , & illos pro Augusto decertasse in ea pugna Virgilius eleganter narravit in octavo Aeneidos carm. 700. dicens

*Hæc dum etiam geminos a tergo respicit angues
Omnigenūq; Deum monstra & latrator Anubis*

Contra Neptunum & Venerem , contraq; Minervam

*Tela tenent; sævit medio in certamine Mavors
Calatus ferro , tristesque ex athere Diræ,
Et scissagaudens vadit Discordia palla
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper; omnis eo terrare Ægyptus & Indi
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabai.*

Ut igitur Deos diceret omnes , a quibus opem Syneftor receperat in navali certamine , in quo Apollo cæterique Dii Romanorum pugnaverunt contra omnium Deorum Ægyptiorum monstra , *Actios* appellavit , denominatione desumpta ab Apolline , seu loco , ubi Victoriã retulit Augustus .

Hinc facile argui potest Syneftorem vel Militem vel Nautam fuiffe in ea Classe maritima superstitem , qui in Urbem redux in Templo Apollinis singulis Diis tabellam hanc votivam obtulerit .

Aliam tamen significationem tribui posse puto si loco ATIAEIS legatur ACIEI . Antiqui enim sæpe litteram T pro C usurpabant , ut in dictione *Sartophagus* loco *Sarcophagus* insuper , docente Grutero , non rarò S vel T apponebant superfluum in fine verborum . Quis igitur prohibet dicere *singulis Diis Aciei* donum dari a Syneftore , hoc est Diis prælii tutelaribus , in quo parta victoria fuit; *Acies* enim interdum pro ipso conflictu & prælio sumi certum est apud Latinos , sic Tacitus lib. 20. *prima acie* (hoc est primo conflictu) *fusum victumque Romanum dixit.*

PUERPERÆ VOTUM .

Sed ad alia procedens figulinum opus huic votivæ tabellæ addo sub nu. 1. Tabulæ XXIII. non absimile illi , quod Thomafinus exhibet cap. 14. ex Musæo Martii Milesii Sarazani acceptum . Exprimitur in eo Obstetrix , quæ infantem jam editum gremio fovens matrem consolari videtur prope ipsam sedentem : in ejus averfa parte foramen inest , ut melius parieti affigereetur . Tabulam illam , quam Thomafinus exponit , affirmat fuiffe inventam Nemi , ubi celebre olim Dianæ templum . Ubi nam nostra effossa fuerit , pro comperto mihi non est . Illam ex suo Cimelio in nostrum Musæum transtulit Petrus Bartolus eruditæ antiquitatis cultor eximius , & magni nominis Pictor , fed repertam fuiffe in loco , ubi Templum Dianæ seu Lucinæ dicatum erat , dubio procul existimo . Ab ea enim Puerperæ auxilium præcipue expectabant , de qua Horatius lib. 3. od. 22.

Montium custos nemorumque virgo,

Quæ

*Quæ laborantes utero puellas,
Ter vocata audis, adimisque letbo
Diva triformis.*

In quem sensum Scriptor ille, qui sub nomine Abdix Babiloniæ Episcopi circumfertur lib. 3. hist. apost. de quadam Calliope inter gravissimos partus dolores ita sororem alloquente, ait; *Vade quæso, & invoca Dianam Deam nostram, ut misereatur mei*: Ipsa enim habet patrocinium obstetricandi. Cum autem Lucina eadem haberetur ac Luna, invocabatur ad partus egerendos, quod ii plerumque maturescunt novem Lunæ mensibus, qui eò quod mensa spatia conficiunt, menses nominantur, ait Cicero de Nat. Deor. ex Timæo, qui cum in historia dixisset, qua nocte natus Alexander esset, eadem Dianæ Ephesiæ templum deflagravisse, adjunxit, *minime esse mirandum, quod Diana, cum in partu Olympiadis matris Alexandri adesse voluisset, abfuisse domo*. Quamobrem addit idem Cicero, *a Lucendo nominata est*, diciturque Lucina, & Lucella a luce, quam infantibus dare credebatur, vel a Luco, ut alii docent, in quo templum habuit Romæ: Utramque significationem probat Ovidius hoc disticho:

*Gratia Lucina dedit hæc tibi nomina Lucus,
Vel quia principium tu Dea lucis habes.*

Opigena etiam ob eandem causam dicebatur, quod matronis, in partu laborantibus opem ferret, seu etiam *Egena*, quia eam partui egerendo opitulari crederent. Ob quam causam Puellam jam gravidam *Zonam* solito arctiorem in templo Dianæ, quæ a Græcis dicebatur. *Zonam solvens*, deponere Atheniensibus solempne fuisse, Auctor est in Argonauticis Appollonius.

VOTA ÆSCULAPIO.

Inter cetera Votorum signa, eorum frequentissime occurrunt, qui morbis diversis, corporisque vitiis affligebantur. Hi enim non secus ac naufragi opem a Diis implorabant, receptaque valetudine, non modo grati animi indicio vota solvebant, sed qua ratione id contigisset, in tabula significabant, seu signo testaceo, quod Templorum parietibus affigebant, quare Tibullus lib. 1. Eleg. 3.

— Iam posse mederi

Picta docet Templis multa tabella tuis.

Ex fide etiam Veterum monumentis accepimus Ægros non solum in Æsculapii Templo, sed in aliis laborantes derentos fuisse, atque ipsorum templorum parietibus sua nomina affixisse: ut videri potest apud Strabonem lib. 8. Æsculapius in Insula Tiberina templum obtinuit auctore Livio lib. 10. in quo Aegri vota effundebant.

Nec incongruum hic erit commemorare quod ex Plutarcho accepimus, scilicet cum extra Urbem hæc insula olim extaret, in ea Templum dicatum fuisse Æsculapio ob triplicem causam, vel quod purior & salubrior esset aer, extra, quàm intra Urbem; vel quod Epidauri peste laborantes Æsculapium accersendum curaverint; Epidauri autem non in Urbe, sed procul Templum habuerunt; vel quod Romani anguem ab Epidauri, qui se in eorum navem contulerat, in quo ipsum Numen esse putabant, deportavere, eoque in Insula Tiberis egresso arbitrati sunt Deum locum Templi indicare. Quare Claudianus lib. 3. in stilic.

*Huc depulsurus morbos Epidaurius hospes
Reptavit placido tractu; vectumque per undas
Insula pœonium texit Tiberina draconem.*

Propterea Dionysius Insulam Æsculapio Sacram appellat, quæ nimirum etiam in ejus effigiem navis, qua est adductus anguis, conformata fuerit.

Præter Æsculapii templum aliud etiam obtinuit Dea, quam *Febrem* vocabant, quia nullus hoc morbo frequentior. Illi nunc *Diva* nunc *Sancta* nunc *Magna* cognomen Veteres tribuebant, & eandem colebant in Palatio teste Cicerone lib. 3. de Nat. Deor. Alia duo templa eidem dicata Valerius commemorat lib. 2. cap. 1. Hanc Deam Hygiam fuisse ajunt filiam Æsculapii, cujus venerationem Græci instituerunt. Votum illi solutum fictile simulacrum indicat quod sub nu. 2. Tab. XXIII. exhibemus, mulierem referens, non bene valentem, capite demisso, & panno circumtectam. Foramen habet in parte averfa, ut appendi posset prope Aram parieti alicujus templi, ut mos erat.

Pedes etiam subjeci sub numeris 3. & 4. Aeneum alterum & alterum fictilem, cui similes quinque alii in Musæo sunt, sine dubio Vota indicantes, quæ Diis solvebantur, at non ita certum est, qua de causa hi fuerint oblatis. Podagra laborantium signa fuisse, & precum effusarum pro valetudine obtinenda opinari possumus, aut etiam peregrinantium. Viam enim inituros sese commendasse Herculi, pluribus monumentis probatur. Festus Pompejus lib. 14. ait. *Propter viam fit Sacrificium, quod erat proficiendi gratia Herculi*. Stucchius Antiqu. Convival. lib. 1. cap. 29. refert apud Romanos peregrinationis ergo Sacrificia, Coenas, & Vota simul fuisse facta. Sic reditum sibi varia religionis significatione pollicebantur. Ritus hujusmodi religionis indicat Apulejus initio Floridorum. *Viantium moris est cum aliquis locus vel aliquis locus Sanctus in via oblatus est, votum apponere, portum postulare*. Pro reditu pariter Herculi vota soluta esse Syetionius narrat cap. de

de Tiberio. *Vota pro Itu & reditu suo suscipi passus.* In Calligula cap. 14. *Cum paucos post dies in proximas Campaniæ Insulas trajecisset, Vota pro reditu suscepta sunt.*

Hæc omnia etli vera sint, pedibus, qui in Musæo sunt, ex argilla compactis, Vota potius navigantium indicari mihi suadeo, Illi enim omnes in agro effossi sunt, ubi olim Vejentanam Urbem extitisse antiqua monumenta referunt; atque cum in ea Urbe Templum celebre Diana obtinuerit, ad illud Nautas & Peregrinos iter suscepisse vota soluturos quis dubitabit? Postquam è maris procellis liberati vel Portum Trajani ad ostium Tiberis, vel Centumcellarum tenuissent. Atque ibidem signa peregrinationis reliquisse hos pedes fictiles, quos Figuli ad hunc finem venditabant. Nautas enim adversa tempestate jactatos, auxilium Veneris tanquam Maris Dominæ implorasse accepimus ex Tullio lib. 11. de Invent. & quidem vovisse Dianæ, quæ eadem erat cum Venere, *se Vitulum immolaturos.*

Confirmatur mea opinio a pede hominis ex succino fabrefacto, quem apud Illustrissimum Præsulem Trevisanum servari refert in sua historia universali Eruditissimus Abbas Franciscus Blanchinus decad. 3. cap. 29. pag. 396. cui subjicitur incisa sequens inscriptio, ex qua deduco non fuisse Amuletum, ut ipse vocat, sed pedem Votivam in honorem Veneris alicui Aræ appensum, scilicet D. M. (DEÆ MAGNÆ) VENERI SS. (SANCTISSIMÆ) FELICI CONSERVATRICI, MATRIQUE DEUM, CUPIDINI COELESTI C. CÆSTIANUS. Nunquam enim frequentius quàm in ipsa jactatione tempestatis Vota fiebant, immo tunc locus Voti proprius erat. Quare Ovid. Trist. l. 1. el. 11.

Di Maris & Cœli (quid enim nisi Vota super- sunt)

Solvere quassata parcite membra ratis.

Sicuti etiam Aram in littore erigentes Neptuno & Apollini Taurum mactabant (ait Tomasinus) & secundi auspicii loco erat in auguriis Cygnus, qui nunquam undis mergitur. Agamemnonem Dianæ navis clavum dicasse, postquam ventos compefcuit, canit hymno Callimachus.

Talem Ethnicorum morem etiamnum ubique imitantur sed veræ Religionis significatione Christianifideles, qui marinis undis jactati Deiparæ tamquam propitiæ Maris stellæ opem implorant, ac præsertim in Adriatico, ex quo, cum littus tenuerint, non rarò nudis pedibus ad Sacram Aedem Lauretanam peregrinantur sua Vota soluturi, ibique in tabellis pericula expressa relinquunt.

Alium marmoreum pedem elegantissime exculptum damus sub num. 5. quem Serpens triplici circumvolutione capite erecto, & patulo ore

complectitur. Illum Æsculapio dicatum fuisse non est ambigendum. Æsculapium enim sub forma Serpentis cultum fuisse quamplurima monumenta testantur, ut alibi diximus. Sicyonii antiqui dicebant illum in Draconis specie ad se ex Epidauro, urbe antiquissima Peloponnesi in finu saronico, mulorum bigis vèctum, idque factum fuisse a Nicanora fœmina Sicyonia: & ob id Epidaurius dictus est Romanis, qui ad se adductum affirmabant. Q. Serenus Poeta & medicus invocans Æsculapium hæc habet.

Qui quondam placida tectus sub pelle draconis Tarpejas arces atque inclyta templa petisti Depellens tetros præsentî numine morbos, Huc ades

Hlum tamen cum Luciano vituperat Arnobius his verbis: *Æsculapius iste, quem prædicatis, Deus præstans, Sanctus Deus, salutis dator, valetudinum pessimarum propulsor & extinctor, Serpentis est forma, & circumscriptione finitus per terram reptans, cano natis ut virmiculis mos est, solum mento radit & pectore, tortuosis voluminibus se trahens, atque ut progredi possit, partem sui postumam conatibus prioris adducit &c.* Verùm non absque ratione id factum dicunt: Tum quòd revalentes, ut Serpens renouentur, & quasi senectutem exuant, tum etiam quia Serpenti multa insunt remedia salutis acquirendæ & conservandæ opportuna. His adde quòd ægrotis esse tutelæ Draconem putarent; animal enim est vigilantissimum, quæ res ad tuendam valetudinem ægroti maxima est.

Eadem de causa Salus Dea, quæ eadem est ac Hygiæa Æsculapii filia, repræsentatur læva Serpentem gerens, dextra pateram, cui cibus impositus est: sive quòd Salus medicamentis acquiratur, sive quòd sola Deorum ope conserveatur. Illam cum Patre deprecabantur, ut morbos depelleret, & adesse vellet ægrotantibus. Sic apud Terrentium in Hecyra act. 3. scen. 2.

Male metus ne Philumena magis morbus adgravescat.

Quod Te Æsculapi & Te Salus, ne quid sit hujus, oro.

Capita, quæ hic expressa vides fictilia sub numero 6. & 7. puellarum sunt aliqua, aliqua verò Juvenum, in arvis effossa, ubi olim Vejentani Urbem extruxerant celeberrimam, atque in ea Fanum Junoni Reginae Sacrum, quæ, teste Cicerone de Nat. Deor. lib. 2. eadem erat Romanis ac Lucina, seu Venus, Isis, & Cybeles, fœcunditatis Typus. Vota nuptiarum illa indicare dubitandum non est; Puellæ enim, cum jam ætate nubiles fierent, apud Ethnicos Diis nuptialibus vota sua fundebant, inter quos præcipua erat Venus, seu Diana, cui Cupido filius, tanquam matrimonii vinculum addebatur, ut fortunatum conjugium redderent, atque alios

etiam complures enumerabat superstitiosa antiquitas pro diversis nuptiarum ritibus, de quibus Tomasinus fuse agit cap. 13. Pro faustis nuptiis supplicari solitum indicat Plantus in *Aulularia*, atque Deorum matri nullum Sacrum nisi *Porcâ* fieri quidam prodidere apud Giraldum *fynt.* 17. eò quòd animal sit prolificum quod etiam Prisci Latini & Græci in Italia faciebant, unde sponsam ducturus, postquam omnia apparasset, spe frustratus sponsæ exclamavit: *Periit quidem Sus, & talentum. & Nuptiæ*, ut memorat Licetus de Gemmis cap. 119. Cætera nuptiarum vel Puellarum Vota apud Tomasinum exposita invenies cap. 12. & 53. Unum tamen referam, quod non adeo notum est: Scilicet Puellas Veneri dicare solitas marinas Pilas. Id refert idem Tomasinus, verbis Nonnii Marcelli In voce *Strophium*: *Suspendit Laribus marinas molles pilas, reticula, & strophia*, sed causam non docet. Ego quidem non aliam fuisse puto, nisi quòd cum innumeris pilis compacti sint globuli illi, quos mare eructat, prolis fœcunditatem a Dea Maris ejusmodi pilarum oblatione sibi deprecarentur, vel animorum Sponsi, & Sponsæ perfectam unionem, iisdem pilis indicatâ.

VOTA MARTI SEU HERCULI.

Duo ænea simulacra exprimentia milites armatos subnecto in Tab. XXIV. n. 1. & 2. quibus Pugnantium, seu triumphantium vota declarantur. Veterum Græcorum inventum fuit, clarissimorum Virorum effigies in Templis, & Curia dedicare, auctore Plinio lib. 34. cap. 3. Atque ut Armorum gloria, qua creverat res romana Posteris extaret, Triumphantibus trophæa, coronas, & arma, Jovi, Fortunæ, Herculi, & Marti Triumphantibus affigebant in Templis: Marti præcipue Arma Viri fortes dicabant. Clypeum Aldrubalis invenit Q. Martius argenteum pondo 138. qui supra fores capitoline ædis usque ad incendium fuit, teste Plinio. Ejusmodi etiam longa Avorum serie spectabantur Anathemata; hinc Silius Italicus lib. 1.

— *Stant marmore nute*
Effigies, Belasque parens, omnisque nepotum
A Bello Series &c.

De his Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 7.

Miles, ut emeritis non est satis utilis armis,
Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, Lares.

Et Lucanus lib. 1. vers. 229.

Rupta quies populi, stratisque excita juventus
Diripiunt sacris affixa Penatibus arma.

Milites nostri icunculis expressi eos referunt, qui jam relicto Armorum strepitu, se quieti dederant, & Arma Diis vovebant. Ejus generis fuit Thorax æneus longitudinem digiti vix superans in musæo V. Cl. Joannis Gualvani.

Præter milites qui armati bella gerebant, etiâ Gladiatores, erant. Tanta enim erat voluptas, qua afficiebantur Romani ob pugnas Gladiatorum, ut ideo uterentur variis eorû generibus, quæ congruerent varietati horarum diurnarum. Gladiatores matutini portabant galeam, suctum & alia arma ad arbitrium ejus, qui spectaculum edebat.

Erat etiam genus armorum rudis, è ligno, quæ dabantur Gladiatoribus emeritis, & ab arena liberatis, quasi non amplius tenerentur ad prælium ferro agendum. Licet Grammatici (ut Licetus notat) velint fuisse baculum lanistæ, nihilominus Authoritas Svetonii & Lampridii in Commodò aliud persuadet, ubi dicitur: *Rudibus in arena inter cubicularios gladiatores depugnavit*. Erat igitur genus armorum rude ad pugnandum mimice, & tales gladiatores vocabantur *Rudiarii* ab ipso rudi instrumento, quòd ut donum acceperant, illudque portabant in pignus & laudem fortitudinis & liberationis.

Major autem voluptas in iis videndis erat, qui dicebantur *extraordinarii meridiani*, circa horas meridiei, cum essent gladiatores nudi, seque sine ullo præsidio occiderent. Hi utebantur Sica, quæ dicebatur *gladiatorius mucro*. De illis loquitur Seneca ad Lucilium, damnans adeo crudelis rei inventionem. *Casu in meridianum spectaculum incidi: mera homicidia sunt: nihil habent, quo tegantur ad istum, totis corporibus expositis, nunquam frustra manum mittunt; Hos plerique ordinariis paribus & postulatitiis præferunt. Quid ni præferunt? non galea, non scuto repellitur ferrum, quò munimenta? quò gladii artes? omnia illa mera mortes sunt.*

Hujusmodi gladiatores in pluribus æneis & nudis simulacris visuntur expressi, & in iis indicantur Vota, vel ante pugnam concepta, vel post Victoriâ soluta. Illa Herculis seu Martis Aræ dicabant, a quibus vires ad pugnam expetebant. Etenim Ethnici non immanitatis, sed fortitudinis, & militaris gloriæ specimen esse ejusmodi Gladiatorum munera opinabantur, sibi suadentes Virtutem esse, quod Vitium erat & Scelus. Idcirco referente Gellio lib. 7. cap. 3. Gladori composito ad pugnandum hæc pugne proposita sors erat, aut occidere, si occupavisset; aut occumbere, si cessasset. Quin immo Victor vel alius quispiam ex vulnere gladiatoris animam agentis calidum cruorem petere confueverat more prisco, ut Victor hostis gladiatoris a se confossi calentem cruorem è vulnere fugens, illius Viri fortis animum intra se hauriret, quo generosior atque fortior evaderet: opinabantur enim animam in sanguine consistere & in spiritibus.

Illorû æneas imagines Plutoni etiâ voto dicatas judico; putabant enim se Victimâs ejus cadere, & proprio cruore ejus iram placaturos, quare

Prudentius in Hamertigenia.

Respice terrifici scelerata sacraria Ditis,

Gui cadit infesta fufus gladiator arena.

Et ob id nefas erat, fubdit Alexander ab Alex. lib. 5. cap. 24. *cum gemitu vulnus accipere, juffos ferrum jugulo non accipere fanguinem fuum, eodem, quo hoftilem, animo infpectare.* Martem, & Dianam utriufque ludi idest Gladiatorum, & Venatorum præfidem fuiffe afferit Tertullianus, & Caffiodorus magis diftinctè: *Sacra Diana Taurica* (inquit) *ſpectaculum tantum fabricis clarum, ſed actione teterrimum in honorem ſcythica Dianæ repertum, quæ fanguinis effuſione gaudebat.*

Cœterum hujufmodi pugnandi morem Divus Cyprianus præclara declamatione fic improbat epift. 1. ad Donatum. *Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum Sanguis oblectet. Impletur in ſuccum cibus fortioribus, corpus, & aruinetoris membrorum moles robuſta pingueſcit, ut ſaginated in pœnam carius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem, & ut quis poſſit occidere peritia eſt, uſus eſt, ars eſt; Scelus non ſolum geritur, ſed & docetur. Quid poteſt inhumanius, quid acerbius dici &c.* Plura alia fubdit Vir Sanctus, in quibus conſtat Gladiatores in theatro, quofdam contra homines dimicaſſe, quofdam contra feras, & utrobique crudelis animi vires oſtentafſe. Hanc crudelitatem exoſus M. Antonius apud Dionem vetuit Gladiatores acuto ferro dimicare, ſed permifit ludere tantum obtufo. Supradicta ſimulacra numeri 3. & 4. indicant.

ANATHEMA JUNONI.

MAnum æneam exhibemus in Tab. XXV. ſub n. 1. & 2. Signis exornatam, prout apparent delineata in duplici ſitu, anno elapſo repertam a quodam ruſtico, dum vomere terræ glebas vertebat in campo propè Caſtrum, quod dicitur *Infula* in Farnefiorum Dirione duodecim ferè milliariis Roma diſtans, ubi olim Urbem Vejentanam extiſſe aſſerit inter alios Lucas Holſtenius, & indicant murorum veſtigia, quæ adhuc ſuperſunt.

Huic ferè ſimilem manum expoſuit P. Athanaſius Kircherus in tomo 3. Oedypii pag. 529. ex Muſæo magni Ducis Hetruriæ, putans fuiffe Amuletum ad aliquod malum avertendum. Laurentius etiam Pignorius hujus generis manum indicat in ſuis adnotationibus circa imagines Cartari pag. 325. & ait fuiffe repertam in Belgio, & a ſe explicatam in opufculo impreſſo primum Pariſiis, deinde Venetiis cum titulo *M. D. M. I. ET ATTIDIS INITIA.* Illud adeat Curioſus Lector; nos antequam ma-

num expreſſam noſtri Muſæi conemur explicare, eorum veſtigiis inſiſtentes, ubi Veritatis fax verum iter oſtendet. Illud præmittimus, quod eruditus Kircherus docet tom. 2. Oedypii part. 2. pag. 445. hoc eſt apud antiquos Ethnicos tum Aegyptios, tum Romanos Amuleta fuiffe duplicis generis; Teleſmata dicebantur a Græcis, erantque Amuleta Remedia adverſus mala omnia, & præfertim contra Veneficia, ab *amoliendo* dicta. Erant, inquit ille, majora & minora: majora, & immobili poſitu ſolidata in publicis locis Urbium, Templorum, Cæmeteriorum, item Regionum clauſtris, ad hoſtium arcendos inſultus ponebantur. Minora, & portatilia in domibus, in collo, pectore, manibus hominum, animaliumque ad malorum auveruncationem portata ſerviebant: & hæc omnia fere pretioſis lapidibus exculpta cum anſula dorſo annexa reperiuntur, quod apertum ſignum eſt illa filio ſuſpenſa uſibus privatis ſerviſſe, cum tanto ſuperſtitionis augmento, ut vix eſſet puer, homo, brutum, quod non hujufmodi deliramenta ſibi appenſa haberet. Quæ ſuperſtitio paulatim ad vicinas Aegypto gentes propagata, Arabiam, Græciam, Babyloniam, deinde totum infecit Latium. Hujus generis unum exponit Kircherus ſibi communicatum a Doctiſſimo Nardio, quod eſt Ammon Numen dextra lituum, ſiniſtra flagellum geſtans, quo adverſas poteſtates diſpelli, & retum temperiem conſiſtere ineptè credebant.

Erant etiam Amuleta terreſtria ad fœcunditatem terræ ordinata, addit Kircherus, ut Serapis ex omnibus mundi materiebus conflatus: erant & Nilotica ut Canopus ad Nili fertilitatem procurandam: erant aerea, ut Accipiter ad peſtis contagionem arcendam, erant & ignea ut Aspis ad ignis calorifque ſiccitatem avertendam; erant Urbium, & Privatorum domus Lares, & Penates, infantes faſciis involuti, quibus malignæ poteſtates diſpelli credebantur. Erant & Animalium contra luem, a contrariis poteſtatibus iis immiſſam paſſim uſurpata, unde Origenes contra Celſum: *Quid recenſeam* (ait) *eos qui luſtrationes docuerunt, & incantationes pellendis morbis arcendisque, aut effigies formasque Dæmonum varias; & præter hæc in veſtibus, manicis, lapidibus, plantis, radicibus, amuleta diverſorum generum?*

His præmiſſis, fic ille medicei Muſæi manum explicat in tomo 2. Oedypii pag. 451. Ejus anterior facies continet in medio faciem Jovis, e cujus collo ſacrum periamma iſiacæ crucis dependet, eo digitorum ſitu quo vides, ad carpum verò intra hemicylum figuram Iſidis, jacentis habitu, & filium ſuum. Horum lactantis figura cum aſſiſtente columba ſpectatur. Quo juramenta Jovi Aegypto per ſacram Iſidis crucem

feri debere, antequam Isidis rerum mundanarum nutricis invocatio peragatur, indigitatur. In posteriori verò manus parte omnis generis reptilia, uti sunt Rana, Serpens, Lacerta, Testudo, Lituus cum bilance, & vase nilotico exprimentur, per Ranam elementum humidum, per Testudinem terrestre, per lacertam aereum, eò quòd aere sicut chamæleon vivere videatur; & per serpentem ignis elementum denotatur: quæ omnia vitam, & alimentum a magna Deorum matre Iside per harmonicam elementorum contemperationem, quam Bilanx, & Lituus exprimit, hauriunt. Adjuratio sic instituebatur. Te, ò Jupiter Osiris per sacram Isidis crucem, per ovum archetypum, per nutrimentum Isidis, quod Horo præstat, per columbam, in quam iram Typhonis fugiens conversa fuit; per Bilancem Omphtha, per Serpentem Ophionium, per Ranam, & Lacertam, per Vulcani testitudinem, per vasa nilotica, per manum denique beneficam tuam, omnia continentem, te adjuro ut præstes, quæ jubeo. Hanc denique manum potentissimi Amuleti loco gestabant, hætenus Kircherus.

Duas alias hujus generis manus æneas exhibet Michael Angelus Causeus (de la Chauffe) in suo Romano Musæo sect. 5. art. 3. alteram acceptam, e Musæo Jo: Petri Bellori, alteram extantem in nobilissima Pinacotheca Barberina, primâ duplo grandiore, & plura signa continentem cum inscriptione.

CECROPIUS V. C. VOTUM S. IDEST CECROPIUS VOTI COMPOS VOTUM SOLVIT. Illas hic eruditus Auctor ingeniose explicat, pro certo habens, signa fuisse Votentium pro alicujus salute, ut clare videtur indicare secundæ manus inscriptio.

Quòd etiam ejus generis sit manus à nobis expressa, nec pro certo assero, nec audeo negare; Cum enim careat inscriptione, non manifeste probatur signum fuisse Voventis; Si verò Amuletum dicatur, illud procul dubio inter ea adnumerandum non est, quæ collo, pectori, & manibus Hominum, sive Animalium ad malorum averruncationem alligata serviebant. Ejus enim moles ac pondus quantæ deferentibus molestiæ fuisset, & impedimento? Potius puto inter illa recensendum, quæ vel in Templis, vel alibi collocabantur. Sciunt eruditi (ut refert Jacobus Philippus Tomafinus de Donariis c. 6.) Donaria, quorum diversæ species erant, modò columnis, modò parietibus, & postibus, modò tholis, modò ædium fastigiis affixa fuisse, sed etiam Imperatorum statuis, Lacunaribus, & publicis in foris, ut refert Livius lib. 8. *Rostri-que earum navium suggestum in foro extructum, adornari placuit.* Postibus etiam plerumque

apud Virgilium lib. 2. Aeneid.

Barbarico postes auro spoliisque superbi.
& Propertius lib. 8. eleg. 3.

Omibus heu portis pendent mea noxia Vota.
Palatium quoque Principis spolia exornabant, Limina etiam privata, & campos.

Hæc omnia, etsi vera sint, alium fortasse usum apud Antiquos ejusmodi manus habuisse, suspicari quis vetet? In Pompa Isidis, seu Rerum Naturæ Parentis manum fuisse prælatam, narrat Lucius Apulejus lib. 11. *Metam.* his verbis. *Quartus Antistes Æquitatis ostendebat indicium, deformatam manum sinistram porrecta palmula; quæ genuina pigritia, nulla caliditate, nulla solertia prædita, videbatur æquitati magis aptior, quàm dextera,* & quamvis Diodorus scribat in 4. Biblioth. inter sacras litteras Ægyptiorum manu dextera expansa Liberalitatem significatam fuisse; sinistra verò compressa avaritiam, nullum tamen esse inter Scriptores super re ista diffidium, animadvertit eruditissimus Philippus Beroaldus in suis commentariis ad Apulejum, cum utrumque fieri commodè potuerit, ut sinistra compressis digitis esset symbolum tenacitatis, & eadem, palma explicata, indicium æquitatis, & liberalitatis. Pluribus etiam antiquissimis monumentis comprobatur, inter ceremonias Sacrificiorum Isiacorum ab Ægyptiis servatas, Sacerdotes fuisse, qui vario habitu induti vagabundi scenam peragebant. Hos utriusque sexus hominum sequebantur turbæ instructæ corymbis, cornucopiis, speculis, lucernis, & rebus similibus, & Kircherus hæc referens tomo 1. Oedipi pag. 225. exhibet sculpturam columnæ, quæ spectatur in hortis Medicis montis Pincii, e regione obelisci ibidem erecti, ubi inter cæteras figuras Vir unus videtur, qui Apidis, seu Bovis iconem, fœcundum Ægyptiorum numen, sustentaculo fixum portat, alius statuam Hori, alius statuam Harpocratis, & Isidis. Notat Antonius Augustinus Episcopus Tarraconensis in Dial. 3. num. 19. antiquas singulas militum cohortes suum quasque signum pro vexillo gestasse, sive lupi caput, sive Minotaurum, aut Dexteram, remve aliam Tribuni militaris arbitrio. Horum signorum primam in bello originem sollicitè quærens Godescalcus Stevecchius in suis eruditissimis commentariis ad caput sextum libro 2. Flavi Vegetii Renati de re militari hæc habet.

Ægyptiis hanc originem video tribuendam, apud quos magna religione cultum Taurum, Apim, cæteraque Animalium genera historiae, ac Poeta loquuntur. Causam ejus patriæ solus Diodorus Siculus edocere potest, qui libro secundo auctor est, veteribus illis Ægyptiis nullam omninò militarem disciplinam fuisse, & cum a
vici-

vicinis bello sapius superarentur, excogitasse ferre aliquod infigne, quod milites sequerentur. Figuras igitur animalium, quæ post coluerunt, in tabulis pictas, ductores eorum in bello tulisse, ideo servatum, sub quo militaret quisque victoriam consequutus. Porro ut litteras, & signa in vexillis Romanis fuisse Vegetius scribit lib. eodem cap. 13. ut eas litteras milites legentes, vel inspicientes aberrare inquantovis tumultu a suis non possent; Itidem verò simile est figuras illas non pro nudo, & muto signo ab Aegyptiis prælatas, sed ut pro litteris singula nomina exprimerent, & verbis non nunquam significarent sententias totas. Sic Vultur naturam significabat, Avis Regem Ammiano teste lib. 17. De cæteris Aegyptiorum Hieroglyphicis adnotarunt Diodorus lib. 4. Strabo, Plinius, Plutarchus, & Ruffinus. Deinde ab illis multa ad Romanos manasse, testis est Tullius Cicero in prima Tusculana.

Signa autem (sequitur idem Steuechius) non aliud olim, quam oblongæ hastæ, quibus in summo breve transversum appositum, lignum tantum, ad formam crucis, in medio titulus COH.VI. &c. deinde pilas seu circulis, seu clypeis in omnibus ferè signis conspiciantur supra se mutuo positi, quod sciunt, qui Veterum monumenta, & nummos tractant. Hujusmodi similes clypei, seu globuli reperiuntur in nummis C. Valerii Flacci, in nummis Flavii Fimbriæ, Cornelii &c. in pluribus etiam manus conspiciuntur in summitate signorum; Adeat curiosus lector tractatum de militia Romana Guilielmi Choul, qui pagina mihi 72. tabulam exponit, in qua milites in vertice hastarum manus æneas deferunt; Similes produxit Justus Lipsius lib. 4. de militia Romana, e columna Trajani acceptas; Manum etiam æneam in vertice hastæ ostentabat antiquissimum simulacrum ferreum: quod sub nomine Tillini Antiqui populi in Valle Brixiana vulgo *Inzino* dicta, tanquam Deum venerabantur. Illud expressit in sua historia Brixiana, pag. 128. Octavius de Rubeis, qui affirmat ralem manum servari in sua Domo, & quidem non perfectè expansam: idcirco putat Dei liberalitatem non prodigam, sed prudentem significari, quæ suas divitias elargiatur *Virtuti tantum, & merito.* qua epigraphe hujusmodi liberalitatem indicavit in nummo Prænobilis Hieronymus Martinengus senior, adjecta manu, qua flores diffundebantur.

His prænotatis mihi suadeo nostram æneam manum gestatam fuisse in hasta sublimem in antiquissimis supplicationibus seu pompis, quas Ethnici celebrabant in honorem Isidis inter cætera, quæ hastis infixæ deferebantur, & quidem ut Deæ liberalitas, seu patrociniū laudibus ex-

tolleretur. Postquam hoc mihi suaseram, habui præ manibus eruditum opusculum cui Laurentius Pignorius hunc titulum præmisit. *MAGNÆ DEORUM MATRI DEÆ, ET ATTIDIS INITIA*, Venetiis impressum anno 1624. ubi hujus generis manum exponens meam sententiam confirmat his verbis. Manus ænea, cum inanis sit, minimeque solida, neque videatur adhæsisse trunco brachii, ideo fabrefacta forsitan fuit, ut scepro vel hastili non ita magno infereretur. Cui usui? inquires. Ut præferretur in pompa ipsi matri Deum, qua planè ratione unus Isidi prægestabat. In omnibus autem his manibus tres digiti pollex, Index, & medius elevati videntur; reliqui duo, annularis, & minimus, constructi eo modo, quo Veteres significabant Verba se velle facere ad Populum, ut ait Apulejus lib. 2. *Metam.* vel quo etiam Christianifidelium Antistites solent populo benedicere. Qua de causa si quis velit sibi potius suadere eas hastæ infixas collocatas fuisse in aliquo agro tanquam amuletum ad malorum geniorum aut verruncationem, & Isiaci patrociniū ad messes servandas invocationem, non inficiar. Utrumque enim ratio suadet, atque hæc tandiu placeant, donec prodeant meliora certioraque.

Quòd verò nostra manus fuerit Isidi sacra ex dicendis manifestum fiet. Hic interim notandum est, non esse mirum, quòd Isidi Aegyptiorum numini fuerit consecrata ab Hetruscis Urbs Vejentana. Aegyptiaca enim superstitione per Orbem ferè universum diffusa fuit, adeò ut verè scripserit Diodorus lib. 1. cap. 2. *Ubique fere Terrarum Isidem cultam,* & Juvenalis de votivis tabellis Satira 12.

Pictores quis nescit ab Iside pasci?

Adeò ut non fuerit patriis contenta finibus, sed serpendo paulatim primò Græciam, deinde Romanam infecerit tempore Syllæ dictatoris; & pudet referre Romanos rerum Dominos, quibus licuit foedera, leges, & Sacra exteris Nationibus dare, in hoc tam turpiter errasse, tantoque in errore tetra caligine versatam fuisse victricem illam gentium, & totius orbis dominatricem, ut stolidi hæc, & abominanda Isiacorum Sacra suscipere non erubuerit.

Scripsit Valerius Maximus *Senatus decreto sæpe constitutum, ut Isiacorum delubra devastarentur*: Artifices verò ob Religionem non ausos fuisse istis manum admovere, nisi Paulus Aemilius consul exemplo præiens Securi primus templi portas Isiaci aperuisset, & initium ruinæ fecisset; & quamvis Tiberius quoque Imperator ob detestandam Sacerdotum avaritiam hujusmodi templa devastari curavit, secuti sunt tamen hos, qui sacris Isiacis non modò faverent, sed & ipsi sua præsentia (ut Suetonius rerulit de

Domitiano) ea honestantes ab Inferis revocata stabilirent. Id quod Lucanus exprobrare videtur Romanis cum dixit:

*Nos in Templo tuam Romana accepimus Isim,
Semicanefque Deos, & Siftra moventia luctum.*
Prope Templum S. Mariæ supra Minervam stetit olim templum Isidis, & Serapidis, multi asserunt, idque ex diversis Aegyptiis marmoribus circa hæc loca erectis conjiciunt. De everfione illius loquutus est Tertullianus in Apologético cap. 6. his verbis. *Liberum patrem cum mysteriis suis Consules Senatus auctoritate non modò urbe, sed universa Italia eliminaverunt. Serapidem, & Isidem, & Harpocratem cum suo Cynocephalo, Capitolio prohibitos, idest Curia Deorum pulsos, Piso, & Gabinius Coss. non utique Christiani, everfis etiam Aris eorum, abdicaverunt.*

Cum itaque Juno sub nomine Isidis ab Aegyptiis culta, quæ Mater cæterorum Numinum putabatur, tanti fieret, in Vejentana antiquissima Hetruriæ Urbe Fanum celebre obtinuit, in quo Aeneum ejus simulacrum frequentibus pompis colebatur, ibique Tabellas votivas, donaria quamplurima, signaque superstitionis Religionis ex metallo, auro, argento, ligno, & argilla conflata Cives, & Advenæ consecrabant, quorum multa sub rudibus, & antiquissimis glebis confepulta rustici aratores non rarò detegunt, eisque Musæa eruditorum exornant.

Colebatur autem sub nomine Junonis, nam nomine multivago eam totus orbis venerabatur, ut ipsamet retulit his verbis, cum eam se ipsum alloquentem Lucius Apulejus effinxit lib. 11. *Metamor. En adsum tuis commota, Luci, precibus, rerum Naturæ Parens, Elementorum Domina, sæculorum progenies initialis, summa Numinum Regina manium, prima Cœlitum Deorum Dearumque facies uniformis, quæ cæli luminosa culmina, maris salubria flumina, Inferum deplorata silentia nutibus meis dispenso, cujus nomen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multijugo totus veneratur Orbis. Inde primigenii Phryges Pessinunticam Minervam, illinc fluctuantes Cyprii Paphiam Venerem, Cretes sagittiferi Dictynnâ Dianam, Siculi trilingues stygiam Proserpinam, Eleusini vesulam Deam, Cererem, Junonem alii, alii Bellonam, alii Hecaten, Rhamnufiam alii, & qui nascentis diei solis inchoantibus illustrantur radiis Æthiopes, Ariique, priscaque doctrina pollentes Aegyptii, ceremoniis me propriis percolentes appellant vero nomine Isidem.*

Ejus igitur æneum simulacrum sub nomine Junonis, ut diximus in Vejo cultum Romani detulerunt in Urbem, solemnè ac magnifica pompa, postquam Vejos Furius Camillus Dictator

expugnavit. Vtrumque narravit Titus Livius lib. 5. *Annal. his verbis. Decem annos obsessos Vejos cœpit Camillus: Cuniculus delectis militibus eo tempore plenus in æde Junonis, quæ in Vejentana arce erat, armatos repente edidit, & pars aversos in muris invadunt hostes, pars claustra portarum revellunt, pars cum ex tectis saxa tegulæque a mulieribus, ac servis jacerentur, inferunt ignes. Clamor omnia variis terrentium ac paventium vocibus misto mulierum ac puerorum ploratu complet. Quum jam humanæ opes egestæ a Vejis essent, amoliri tum Deum dona, ipsosque Deos, colentium magis quàm rapientium modo cœpere, namque delecti ex omni exercitu Juvenes, pure lotis corporibus, candida veste, quibus deportanda Romam Regina Juno assignata erat, venerabundi Templum inire, primò religiosè admonentes manus, quod id signum more hetrusco nisi certæ gentis Sacerdos atrectare non esset solitus; deinde cum quidam seu spiritu divino tactus, seu juvenili joco, *Vis-ne Romam ire Juno?* anuuisse cœteri Deam conclamarunt. inde fabulæ adjectum est, vocem quoque dicentis *Velle*, auditam. Motam certè sede sua parvi molimenti adminiculis, sequentis modo accepimus levem ac facilem translato fuisse, integramque in Aventinum æternam sedem suam, quo vota Romani Dictatoris vocaverant, perlatam, ubi templum ei postea idem, qui vocaverat, Camillus dedicavit. Hic Vejorum occasus fuit Urbis opulentissimæ. Huc usque Livius.*

Cum ergo hæc vera sint, & in campo Vejentano manus, de qua sermo est, fuerit reperta, procul dubio Junoni sacra, illam antiquissimam esse nemo dubitabit. Initium enim obsidionis Vejentanæ ait noster Petavius in *Rationario temporum part. 1. lib. 3.* factum esse anno Urbis conditæ 349. Urbs autem Vejentana capta anno 358. scilicet circa annum ante Christi Domini ortum 396. in qua sententia convenit etiam Briccius & alii.

Quod autem Junoni, seu Isidi fuerit sacra, ex ipsis signis quibus exornatur, clarè deducitur. Illa sunt qualia scalpro exculpta repræsentavimus sub numero 1. & 2. idest in altera ejus parte videtur serpens pollicem versus reptans, & Testudo: Vitis insuper circumquaque ramos diffundens: in parte verò quæ cavitatem habet, est Lacerta, Rana, & Cyathus ansatus; supra duos digitos inflexos, nempe annularem, & auricularem, insidet Arietis caput, & in ungue pollicis Serapidis vultus apparet, cum calatho. Nunc ad singulorum explicationem progrediamur, Eruditorum auctoritate suffulti, & primo loco de serpente dicendum est.

Isidi serpentem consecratum fuisse docuit Aelia-

Aelianus lib. 6. de hist. animal. cap. 23. narrans hujus Deæ simulacrum quodam aspidum diademate coronatum ab Aegyptiis effingi, & serpentem in ejus pompa efferri solitum; ideo Aegyptii Reges Aspides in diadematibus pictos circumferebant, quòd sacros esse censerent. Accedit Apulejus lib. 11. Metam. qui in Pompa Isidis Aspidem recenset, squameæ cervicis, striarum tumore sublimem. Etiam propè simulacrum Isidis statutam Aspidem argenteam docet Juvenalis Sat. 6.

Et movisse caput visa est argentea serpens, ut fortasse indicaretur Isis filia fuisse Aspidis Capadocis, qui & Inachus vocatus est (ait S. Epiphanius apud Giraldum pag. mihi 328.) five quòd Aegyptii serpentis naturæ divinitatem quandam inesse putabant, teste Eusebio lib. 1. cap. 7. cumque igneum esse animal, proindeque fœcunditatis symbolum; unde per serpentes, & fœcunditatem, & in productione formarum varietatem, & ignis elementum designari docet cum multis eruditissimus Kircherus lib. 5. Obelisci Pamphili.

Testudine autem, cum sit animal terrestre, & ut plurimum sub terra delitescens, Terram significatam fuisse cum eodem Kirchero superius inuimus, est enim pigrum, & tardum in motu, Cybeli sacrum, quia hujus Deæ sacra propalare nefas erat.

Tertio loco se objicit Rana, quam referente Laurentio Pignorio in expositione mensæ Isiacæ Aegyptii venerabantur, ut fœtum Nili, quem Osirim vocabant. ac propterea elementum humidum eo symbolo eos significasse docet Kircherus, & Isidi consecrassè, tanquam rerum omnium Formatrici: & in festo inventionis partium Osiridis, Herodoto teste, Sacerdos Thyrsis papyraceis, & arundineis, inter quos Ranis stabulare consuetum est, aras ornabant, occultè insinuantes genitalis humoris copiam, quam a matre omnium expetebant.

Lacerta denique repens videtur, eò quòd aere, sicut Chamæleon, vivere videatur, aerem ipsum illa denotat, ut docet Kircherus tom. 2. Oedypi pag. 451. Quibus quatuor symbolis quatuor elementa significari docemur, atque omnia, quibus rerum Universitas constat, vitam & alimentum a magna Deorum matre Iside per harmonicam elementorum contemperationem ubertim haurire: quam ubertatem Vitis explicat in ipsa manu expressa: quæ scilicet planta succi plenissima symbolum irrigationis perhibet apud Aegyptios, sicuti ficus folium succo imbutum, teste Plutarco lib. 6. Sympos. quæst. 10.

Et quia Isis, seu Luna sub nomine Isidis, vel Junonis indicata, non prodest sine Solis aspectu, hinc in suprema manus parte exprimitur etiam

caput Arietis, & in ungue pollicis exculpta est imago Serapidis, vel Osiridis, five Ammonis cum modio in capite, quibus Sol significatur, teste Macrobio lib. 1. Satur. cap. 20. Sol enim sub his nominibus expressus fœcunditatis, & Generationis Genius habetur apud Aegyptios, hinc illius nomen, tanquam favorabile amuletum laminis incisum, & pectori affixum gerebant, tantumque illi tribuebant, ut sola invocatione magnis bonis se repleri crederent, ut docet Kircherus lib. 5. Obelisci Pamphili fol. 494. Quæ superstitione viguit etiam apud Romanos, qui Osiridem seu Ammonem Naturæ Conservatorem existimabant: ut legitur in Salonini nummo Arietem exhibente cum lemmate *Ammoni Conservatori*. Calathus autem, qui Osiridis capiti insidet, etiam Isidi communis est, ut amborum Vis frugifera, & Capacitas omnia in sublime trahentium declaretur, teste Macrobio lib. 1. cap. 20.

Eandem denique fœcunditatem in elementis omnibus ab Iside simul cum Osiridis influxu productam indicat Situla five cyathus ansatus, seu Vas, quod aliqui Niloticum appellant, in postrema parte manus exculptum. Isidem enim situlam manu ferentem exprimebant Antiqui, ut lacunarum affluxum, sicut filtri motum, quod dextera portabat, Nili accessum significarent. Situla insuper teste Kirchero tom. 1. Oedypi pag. 187. indicat fœcunditatem, quæ sequitur post terræ irrigationem. Hoc ipsum docet Giraldus pag. 326. Syntag. Deorum. Hinc ait, inquit Macrobius in Saturnalibus, quòd omnium religione celebratur, cum sit Natura rerum subjacens Soli; hinc est, quòd continuatis uberibus corpus Deæ densetur, quia vel rerum naturæ alimento nutritur Universitas. Hinc est quòd Opis nomen apud Græcos illi tribuatur, eò quòd opem ferat rebus omnibus, quæ in Orbe continentur.

Tantam igitur, atque adeò Deorum Universitati perutilem Virtutem hujus Deæ his symbolis in manu expressis, ut celebrarent Antiqui, five Vejentes, five alii fuerint, metallo expressam in suis pompis hastæ infixam, vel ut voventium signum hanc manum circumlatam non rarò fuisse, ex prænotatis existimo.

ORACULUM.

Caput exponimus sub numero 3. e marmore albo fabrefactum, vultum horridum habens, macie deformatum, crispata fronte, oculis, & ore patulo, per quod cavitas patet interna. Illud Oraculi loco deservisse Veteribus non dubito, & ex his quæ subjiciam comprobabitur.

Cum.

Cum mens humana perpetuò desideriorum æstu agitur, & bonorum, quæ desiderat perpetuam spem nutriat, Diabolus id noscens futurorum eventuum scientiam, illi spondet, variasque artes eundem edocet, quibus incertam alioqui felicitatem sibi possit augurari. Inter eas præcipuè sunt Astrologia, & Poliomantia. Priori docet sortem, quam quisque a primo natiuitatis suæ puncto natus est, ad bonam, vel iniquam fortunam, posteriori varias divinationum species exhibet, quibus incauti, dum bonum prosequi, & malum vitare appetunt, æterni boni possessione privantur. Idcirco in statuas Diaboli ingrediebantur ad hunc ipsum finem instructas, & ex illis responsa consulentibus dabant.

Celeberrima idè sunt oracula, quæ pluribus in locis colebantur, plurimaque loca fuere, in quibus responsa dabantur, vel voce, vel nutu statuarum, vel sonitu, vel aliis signis, quæ edebantur; propterea mirabile est, inquit Lactantius Firmianus de origine erroris lib. 2. cap. 17. quòd Juno Vejenfis migrare se Romam velle respondit, quòd Fortuna mulieribus periculum denuntiavit. Atque inter celebriora oracula non infimum illud est, quod Giraldus Synt. 9. enarrat, idèst: *ante simulacrum Mercurii Phasis Urbe Achæia focus situs erat ex lapide, cui adhaerebant plumbo detenta aenea lucerna, qui autem oraculum petebat vesperi, illud adibat, & thure suffibat, & lucerne oleo complebantur, simulacrique ad dexteram Calcum (denarii id nomen) in ara ponebat, tum ad Dei aurem quicquid volebat insuffurrabat, & simul manibus ambabus obturatis auribus discedebat; hinc foro dilapsus ab auribus manus amovebat, & quamcumque ille vocem audivisset, id sibi oraculum fuisse arbitrabatur.*

Responsa autem ut plurimum ex ore statuarum edebantur, ob id Oracula dicta (ut docet Priscianus) seu potius ex eo (inquit Cicero in Top.) quòd inerat his Deorum Oratio, eaque vel a Dæmonibus, qui ut ostendit Minutius Felix in octavio ex antiquis Philosophis, & Platone, & D. Cyprianus lib. de Idolol. vanitate, *sub statuis, & imaginibus consecrati delitescabant;* vel à Pythonibus, & Sacerdotibus, qui a specubus obscuris, & profundis, horribili sono, & strepitu irruebant, hoc pacto Ethnicos decipientes, dum a Dæmone irretiti variis ritibus, & ceremoniis commentitios Deos sub pietatis larva colebant.

Hanc Sacerdotum, seu potius Impostorum artem fusè pluribus exemplis detegit in suo erudito tractatu de Oraculis Antonius Van Dale Amstelodami impresso, pluribus etiam eruditissimus Vossius lib. 3. de Idololatria, & ut reliqua omittamus, ne a nostro Instituto aberremus,

ex Strabone unicum, & percelebre seligimus, scilicet Oraculum Delphicum. *Illud (inquit Strabo) ajunt esse cavam profundo specum aditu non admodum lato, ex ea spiritum efferrî furoris divini efficacem, supra orificium Tripodem situm, sublimem, quo consecrato Pythia, ubi spiritum exceperit, carmine, solutaque oratione sortes ab ea pronunciarî. Hæc Strabo. Infidebat itaque Pythia Tripodi, & procul ab oculis eorum, qui Apollinem consultum venerant, & Plutarchus docet illos confedisse in Cella quadam in eum finem constructa. Ita enim ille sub finem dialogi de defectu Oraculorum. Nam cella, in qua Consultores Oraculi sedere jubent, nec sæpe nec stato tempore, sed incertis intervallis fragrantia repletur, & aura, qualem suavissima, & pretiosissima unguenta ex adyto, tanquam fonte effunderent. Quibus verbis suprascriptus Van Dale dissertatione secunda adnectit quæ sequuntur. Non presentes igitur aderant, nec quid rerum gereretur in adytis, quidve infra in specu subterranea sciebant, aut scire poterant. Ædes enim illa, quæ in Urbe huic Templo subjiciebantur, aliave cella, vel adicula Templi seu septo connexa, aut etiam intra illud edificata, occultum atque incognitum transitum dare poterant ad loca iis subjecta unde per suffimenta (atque alia ipsorum fallaciis conducentia, ut visus illorum, qui accedebant, obnubilaretur, atque ipsa Virgo Pythia, per commoda instrumenta in id adaptata etiam suas partes agere poterat, sive ut per tubam locutoriam vocem intenderet, ut sic humanis majora sonare videretur, aliisque pluribus modis obsessam se a Dæmone simularet. Clandestini ac subterranei introitus. Exemplum dat historia illa de Belo ac Sacerdotibus ejus per Danielem deprehensis cap. 14. quæ omnibus satis nota est. Sonum verò ita posse in immensum augeri, ut maneat interim vox articulata, ac commodissime ea internoscatur, eo quod nihil planè variet ab ea, quæ simplici ore, & absque ullo instrumento, sive intensione per instrumentum, docent certissime nos illa tubæ locutoria per Samuelem Morlandum Equitem Anglum inventa; (nisi ipso prior fuerit P. Kircherus, qui eas sibi ut jam antea excogitatas vendicat) ac nunc per totam Europam satis nota. Hisce & adjumento esse poterat fornix, sive adyti, sive ipsius templi, sive utriusque simul, ut quotidie in Templis majoribus experimur.*

Hac ratione per nostrum Simulacrum locutum fuisse aliquem antiquum Impostorem, ipsius structura nos edocet. Habet enim in parte inferiori, ubi guttur Hominibus Natura posuit, rotundum foramen, per quod si beneficio tubæ vocem quis immittat, & verba proferat, illa articulatum, & distinctè a spectantibus, audiuntur, sono non parum aucto in caverna
quam

quam habet Nostrum Oraculum, quod indicavimus, sub num. 3.

OCULUS APOLLINI SACER.

Oculum humanum subjicio sub numero 4. in lapide Ægyptio nigro præ cæteris durissimo, quem *Osife* Itali dicunt, magnitudine bipalmarem, illum liberali manu Illustrissimus Præsul Leo Strozza dignatus est in nostro Musæo collocare postquam repertus fuit inter rudera collis Puteolani, ubi olim Templum Apollini sacrum assurgebat, quod a latere orientali collis ejusdem Urbis Cumanæ pars, & veluti Arx fuit, cujus meminit Virgilius in 6. Æneid. hoc carmine:

*At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendaque procul secreta Sibyllæ
Antrum immane petiit, magnam cui mentem
animumque*

Delius inspirat Vates, aperitque futura.

Templum idem descripsit Justinus Martyr, qui florebat post Virgilium annis centum circiter, & septuaginta, in Oratione Parænetica ad Græcos; & affirmat se vidisse sub Antonino Pio; In eo igitur Templo oculum hunc tanquam votivum Anathema positum fuisse non sine ratione licet suspicari. Apollinem enim ab Ægyptiis in oculo expressum fuisse, refert Macrobius lib. de Iside, & Osiride, quem in scepro effingebant, eò quòd Sol sub Apolline indicatus cuncta perlustret, sicuti per sceprum potestatem significabant. idè etiam Solem Jovis oculum esse dicebant, & Apollinem *Calispicem* Latini nuncuparunt, quòd cælum conspiceret, ut docet Giraldus Syntag. 7. pag. 194. Quo nam ex voto in eo Templo positus fuerit hic oculus, nulla ratio indicat.

BASIS JOVI SACRA.

Dum hæc recenserem anno elapso 1704. effossa est Basis marmorea inter antiqua rudera ductus Aquæ Claudie, propè Templum S. Stephano dicatum in monte, quem in secunda Regione Romana Antiqui numerabant, Cælio dicto, a Cælio Vibeno Tusco duce nobili, qui cum sua militum manu dicitur a Varrone Romulo venisse auxiliaturus contra Sabinum Regem. Dignam eam duxi, quæ in Musæo collocaretur tanquam singulare eruditæ antiquitatis monumentum, quod non unicus eruditus desiderabat. Hæc autem inscriptio in antica ejus parte incisa legitur.

GENIO SANCTO
CASTRORUM
PEREGRINORUM
AURELIUS ALEXANDER
ANALICLARIUS
QUOD PEREGRE
CONSTITUTUS VOVIT
EDIL. CASTRORUM
LIBENS SOLVIT.

In ea plura notatu digna se offerunt, & primò lapidem fuisse votivum, ut verba ipsa declarant, licet non explicetur, quid nam ex votorum genere solutum fuerit. Illud fuisse simulacrum, in quo Genius Castrorum repræsentaretur, lapis ipse indicat, in formam quadratæ basis excisus, supra quam planities orbicularis apparet, ad illud sustinendum aptissima: Statuam autem repræsentasse Jovem, probabile est, cum Jovem fuisse Genium Castrorum peregrinorum deduci possit ex alia inscriptione a Panvinio relata lib. de Rep. Rom. pag. 169. in qua dicitur ornatum fuisse Templum Jovis reducis a Principe quodam Peregrinorum sic.

PRO SALUTE ET REDITU D. N. IMP. CÆSARIS
PIO FELICI
INVICTO AUG. COMITIUS BASSUS 7. FR. AGENS
VICE PRINCIPIS PEREGRINORUM TEMPLUM IOVIS
REDUCIS C. P. OMNI
CULTU DE SUO ORNAVIT.

Genius dicitur in ea significatione, quam docet Censorinus, idest, quia Genitos susciperet, ac tueretur, ob id Genius est, ille sub cujus tutela aliquis vivit. Cæterum Ægyptii putarunt præter Deos cœlestes, naturas quasdam medias inter illos, & homines reperiri, quos Angelos, Dæmones, vel Genios, aut terrenos Deos appellabant. Hos verò Genios Regionem inter Cælum, & Terram interjectam incolere, & propè nos habitantes, nobis amica cognatione jungi, atque amore singulari erga humanum Genus affici, & hominibus diversis modis auxiliari putabant, sed falsò.

Sanctus appellatur *Genius* hoc est *Augustus*, ita Cicero de Aruspicum respons. 10. Ita Virgilius 3. Æneid. vers. 109. vocat *Numina Sancta*.

Tabellis, & Lapidibus votivis addita olim fuisse Deorum signa indicat satis inscriptio Romæ reperta, quam affert Tomasinus cap. 7. *Pro salute Julia &c. Veneriæ filie dulcissima deliciae suæ Tabellam hanc marmoream cum signo Æsculapii &c.*

Potuit etiam hæc Basis sustinere simulacrum militis, ut mos etiam apud Antiquos erat in-

Tabellis votivis exprimere quassatas Rates, imagines Aegrotorum, & similia, ut idem Tomalinus docet cap. primo de Donariis, vel Arma ipsa militis, ut indicat Ovidius lib. 4. Fast. eleg. 7.

Miles, ut emeritis non est satis utilis armis,

Ponit ad antiquos, quæ tulit Arma Lares.

Sed qualecunque illud fuerit donum, ex voto oblatum, illud *libens solviffe* dicitur, hoc est adimpleviffe votum, *libenter* seu *libenti*, vel *equo animo* (ut explicat Donatus) *Aurelius Alexander Analiclarius, peregrè constitutus.* quod adverbium *peregrè* apud Latinos verbis jungitur, non solum quietem, sed etiam motum significantibus, ut *Peregrè sum, peregrè venio,* apud Plautum Amphit. 4.

Ita peregrè adveniens

Hospitio pollicitus accipiat.

Ita peregrè constitutus idem est ac *in peregrinatione constitutus* vovit &c. *Aedilis Castrorum peregrinorum* fuisse dicitur Aurelius, idest, qui Aedium militum peregrinorum curam gerebat; sicuti Aedilis vocabatur Magistratus, cui Aedium Sacrarum, & Privatarum cura erat imposita, ut ait Varro lib. 4. de lingua latina, & ex Legibus XII. Tabularum, erant Aediles Curatores Urbis, Annonæ, Ludorumque solemnium. *Castra* appellabantur *peregrina*, non quod eo in loco Tentoria, seu Papiliones militum fixa fuerint, ut in castris, ubi Prælia committi solent a Militibus: sed quia Domus ibi erant constructæ, in quibus morabantur milites peregrini seu exteri, in Urbem recepti, quos Nardinus lib. 3. cap. 7. Sibi suavit selectos fuisse ex Aciebus Augusti in obsidione Miseni, sicut Ravennates milites in Tabernam meritoriam trans Tiberim positam recipiebantur.

Ubi nam fuerint Castra militum peregrinorum non ita certum apud Scriptores, ut dubitari non possit; quamvis omnes asserant posita in secunda Regione, ubi Mons Cælius attollitur. Plurimum enim longitudinis, & latitudinis minus habet mons iste, ejusque hi sunt fines, ut scripsit noster Donatus lib. 3. cap. 12. *Ab Esquilis interjacente sejuncta valle, ubi Amphiteatrum, & alia Aedes, præcelso primùm jugo ad Aedem quatuor Coronatorum, tum molli clivo propè Basilicam Lateranensem Orientem, versus usque ad Mænia procurrat. Flexis porrò mænibus ad Templum S. Crucis, largoque intervallo quasi in rectum productis, clauditur a meridie. Hinc secretus modica planitie extenditur ad Vallem occasum versus, in qua Therma Antoniana, & Piscina olim publica, & Via Latina, & Appia. Ex valle dividitur ab Aventino: hinc rursus redit ad Amphiteatrum. Jam Castra peregrina aliqui collocant in montis crepidine,*

ubi Aedes Sanctorum quatuor Coronatorum; Alii verò putant fuisse ante Aedes S. Mariæ in Dominica vulgò *della Navicella*. Hanc opinionem fulciri ait Panvinius duabus tabulis lapideis suo tempore ante illas effossis, quarum altera inscriptionem ostentat supra allatam, *Pro salute &c.* Altera verò hanc habet:

Coccius Patruinus Princ. Peregrinorum.

Eandem sententiam confirmat lapis a nobis expositus, ex quo veluti scintillæ excutuntur, quarum ope rei ignoratæ Veritas elucescit.

Dum hæc scriberem effossa sunt propè eundem locum, ubi Inscriptio explicata reperta fuit, duo Instrumenta ferrea, quibus in curandis equis Artifices utuntur. Alterum est, quo ungulæ equorum refecantur, ita ut illis ferrea solea aptetur, antequam clavis affigatur. Ab artificibus italis appellatur *Incastro*. Simile est illi, quo nunc utimur, sed paulo longius extensum, ut docet figura sub num. 5. Alterum instrumentum est crassa lamina ferrea, in semicirculum efformata cum Manubrio. Hoc Artifices, in igne primùm bene calefacto, pedes equorum incidunt, ut cujusdam morbi radix omninò absumatur. Quamobrem novum argumentum, nisi fallor, nobis propositum est, ut credamus, eo in loco Castra peregrina sita fuisse, ubi non tantum pedites, sed equitum Turmæ post bella otiantur, cum equis, & equorum curatoribus.

TABULA VOTIVA URANIÆ.

Eodem anno Lapidea Tabula in Monte Cælio effossa est, ubi Villa patet Dominorum Casalium, qui eam Musæo addere perhumaniter dignati sunt. Verbis in ea incisis Vota ægroti indicantur hoc pacto.

IN. VI. CITE. CE. LE.
STI. U. RA. NI. AE. DONA. PO

Vestigia Quatuor Pedum

G. GI. FI. V. UL. FI.
LE. O. NES.

Singulis verborum syllabis interjacent puncta, quem modum scribendi passim usurpatum fuisse ab Antiquis quamplurimæ Inscriptiones docent. Item Verbis *Invicita* additus inutiliter est character I, vel ex imperitia sculptoris, vel ex vitiata antiquorum pronuntiatione, ut etiam apud Gruterum pag. 107. legitur *Diruitam*, pro *dirutam* quamobrem illa hoc pacto legenda sunt.

Invieta Cœlesti Urania Dona posuit G. Gifulfus Leones .

Quarendum jam est, quid nam *Urania* nomine intelligatur, cur itaque *Invieta*, & *Cœlestis* dicta sit, qua de causa pedes quatuor impressi videantur, cur demum pro munere *Leones* fuerint oblati,

Quoad nomen *Urania* spectat suspicati sunt aliqui, & quidem eruditissimi Viri, significari unam ex choro Musarum hoc nomine appellatam, cui Astrorum scientiam tribuebant. At cum *Invieta*, & *Cœlestis* dicatur, Venerem illam esse, ambigendum non est. Inter nomina enim Veneri tributa *Urania* est, ut docet Pausanias, quod idem sonat ac *Cœlestis*, ita dicta a Poetis, quod ex cœlo cecidisse crediderint semen igneum in mare, ex quo in spumis illa nata sit; Alii autem ex puro amore quasi cœlesti, a corporis illecebris alieno, dictam volunt; nam Plato, & alii duplicem Venerem constituerunt *Cœlestem*, & *Terrestrem*. Pausanias in Attica ait: *Non multum a Vulcani Templo Urania Veneris ades abest*. Assyrii primùm hujus *Urania* cultum instituerunt, quos Paphii in Cypro imitati sunt, & Phœnices. Eiusdem Deæ cœlestis mentionem fecit Ammianus Marcellinus lib. 22, quam peculiari cultu venerati sunt Carthaginenses. Sic Tertullianus in Apol. *Unicuique etiam Provincia, & Civitati suus Deus est, ut Syria Astarte, ut Arabia Dysares, ut Nenrici Belenus, ut Africa Cœlestis*.

Esse autem eandem ac Junonem sequentia comprobant. nam idem Tertullianus. *Illa* (inquit) *ipsa Virga cœlestis pluviarum pollicitatrix*; quod Junonis munus erat. Apulejus lib. 7. *Metam. Magna Iovis germana, & Conjux, sive tu Sami, qua querula partu vagituque, & alimonia tua gloriatur, tenes vetusta delubra; sive celsa Carthaginis, qua te Virginem vectura Leonis calo commeantem percolit, beatas sedes frequentas*.

Herodianus lib. 5. scribit Carthaginenses *Urania* sive *Cœlestis* nomen a Didone Phœnissa accepisse, & Lunam credi a Phœnicibus,

quasi Siderum Rectricem, vel Cœli Reginam. Eandem denominationem præfert insigne amuletum, pedis formam referens è Succino, quod memorat in sua historia Universalis Illustrissimus Blanchinus cum hac inscriptione.

Dea magna Veneri Sanctissima Felici conservatrici matrique Deum, cupidini Cœlesti Genetrici Cestianus &c.

Nomen autem *Invieta* simul cum *Cœlesti* Veneri tributum clarè demonstrat Inscriptio, quam Sponius recensuit in Miscell. erudit. pagina 93, *Invieta Cœlesti Uran. Onesimus DD.* item alia Isidi posita, quæ eadem est ac *Venus*, relata a Fabretto pagina 472. *Isidi Invieta &c.*

Veneri igitur *Invieta*, & *Cœlesti* vota solvit *Gajus Gifulfus*, quam Sanitati restituendæ præesse putabat, (quamobrem *Servatrici* nomen apud Arcades illam obtinuisse ex Pausania habemus lib. 8. & in multis Inscriptioibus ab eodem Fabretto relatis patet.) Exprimuntur pedes juxta morem antiquorum, qui partium infirmorum imaginem repræsentabant, & pedes præsertim sicuti demonstrat Inscriptio apud Tomasinum de Donariis, cap. 34. & apud Fabretum pag. 472. in qua marmoreum donarium plantas quatuor pedum ostendit, in via nomentana repertum, & aliud ex schedis Vaticanis cum inscriptione.

Licina Phileta pro salute sua, & sororum.

Cum autem dicatur *Gifulfus* posuisse *Leones*, credendum est donum ab illo positum in Templo Veneri sacro, quod *Leones* repræsentaret, vel ex ære, vel ligno, aut marmore, illudque sub tabula votiva collocatum, juxta morem antiquum, & quidem ut grati animi significationem daret, ponendo Leonum simulacra, qui Veneri seu Junoni tribuebantur. Qua de causa in nummo Severi, in quo legitur *Indulgentia Augusti in Carthaginenses*, hæc Dea depicta fuit Leoni insidens, capite velato, dextra fulmen, sinistra sceptrum gestans, ut eruditè notavit Jacobus Oyselius in Thesauro Numismatum, qui plura de illa refert.

1

F L O R Æ
 T I . P L A V T I V S D R O S V S
 M A G . I I
 V . S . L . M .

POYΦINA IOYSTON EIS

MNEIAN XAPITOS

